

RROM PO DROM

Pierwsze w Polsce pismo Romów

Kwartalnik
4/2020

SPIS TREŚCI

Bajka	2
Od redakcji	3
Wydarzenia	4
Czas pandemii	6
Romowie Polska-Świat	7
Europejska karta	8
Romowie Polska-Świat	17
Historia mówi	21
Historia mówi	24
Ze świata kultury	24
Romskie osobowości	29
Bajka	31

Redaktor naczelny: Karolina Kwiatkowska
Opracowanie graficzne:
Organizowanie kursów i szkoleń
Zespół redakcyjny:
Nakład 500 szt.- egzemplarz bezpłatny

Rys. Agnieszka Sadurska

BAJKA

Paramisia/Bajka- Fundacja Dom

Paramisia/bajka "Stworzenie świata" – ten film powstał na bazie bajki Jerzego Ficowskiego z tomu "Gałązka drzewa słońce".

Fundacja im. Jerzego Ficowskiego udzieliła zgody na nieodpłatne wykorzystanie tego utworu. Krystyna Markowska i zespół "Perła i Bracia" nieodpłatnie przekazali muzykę, którą słyszycie w bajce. Projekt postaci i dekoracje do filmu utworzyli Anastazja, Laura, Adam, Adrianna, Alan, Jonasz-Goran, Milan pod opieką artystki Agi Sadurska AglImagine, która jest reżyserką, autorką scenariusza, animatorką i koproducentką filmu. Głosu narratorce użyczyła Agnieszka Caban. Opieką merytoryczną projekt otoczyli Agnieszka Caban i Andrzej Grzymała-Kazłowski. Warsztaty animacji zorganizowała Karolina Kwiatkowska i a ugościła nas Szkoła Podstawowa nr 23 w Radomiu.

Paramisia/fairytale "Creation of the world" – an animation that was based on a fairytale by Jerzy Ficowski from the book "Twig of the sun tree".

Jerzy Ficowski's Foundation gave us permission to use his work free of charge. Krystyna Markowska and the band "Perła i Bracia" gifted us the music for our animated movie. The animations for the clip were created by Anastazja, Laura, Adam, Adrianna, Alan, Jonasz – Goran, Milan under the supervision of an artist Agnieszka Sadurska (AgImagine) who is the director, an author of the script and the producer of the film. The narration was voiced by Agnieszka Caban. Andrzej Grzymała-Kazłowski and Agnieszka Caban took content-related care of the project. The animation workshops were organized by Karolina Kwiatkowska and were hosted by Primary School No. 23 in Radom.

Paramisia znaczy bajka

Paramisia „Stworzenie świata” to film animowany dla dzieci oparty na utworze Jerzego Ficowskiego ze zbioru „Gałązka z drzewa Słońca”. Co odróżnia go od innych filmowych bajek? To, że animacje do niego wykonały własnoręcznie dzieci romskie.

W naszych warsztatach animacji prowadzonych przez artystkę, reżyserkę Agnieszkę Sadurską, wzięło udział sześćcioro dzieci z Radomia. Dzieci najpierw dowiedziały się, czym jest animacja, jak się ją tworzy, jakie są przydatne aplikacje, które mogą używać w swoich smartfonach. Odpowiednio przygotowane, czytały na głos bajkę „Stworzenie świata”, a potem projektowały do niej scenografię, postaci i wykonały proste animacje, które wejdą do filmu. Dialogi nagrane będą w romani i po polsku. Opiekunami artystycznymi są Agnieszka Caban i Andrzej Grzymała-Kazłowski.

Bardzo dziękujemy za organizację Karolinie Kwiatkowskiej, Szkole Podstawowej nr 23 w Radomiu za udostępnienie sal i mediów oraz przede wszystkim Anastazji, Adamowi, Jonaszowi-Goranowi, Alanowi, Adrianowi, Milanowi i Laurze – naszym młodym twórcom za czynny udział, kreatywność i super pracę!

Zdjęcia z pracy twórczej na stronie 31.

Centralna Rada Romów
w Polsce
Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów

*Kwartałnik "RROM PO DROM" jest realizowany dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w ramach Programu integracji społeczności romskiej w Polsce.
Egzemplarz bezpłatny*

OD REDAKCJI

Mamy Grudzień, wydajemy ostatni numer gazety w tym roku, ale to czas myśleć o zbliżających się świętach Bożego Narodzenia i Nowym Roku. Po burzliwym czasie i wielkiej nie wiadomej czekamy na możliwość spędzenia wspólnego czasu z bliskimi i przyjaciółmi.

Rok 2020 to czas pandemii, chaosu i oczekiwanie na zmiany. Jako organizacja mieliśmy wiele czasu na rozważania, usystematyzowanie spraw, zainicjonowanie nowych działań na rzecz społeczności romskiej.

Rzecznictwo i lobbowanie spraw romskich wśród polityków, samorządowców. Rozwijanie swoich kompetencji poprzez szkolenia online, wspieranie ważnych inicjatyw, partnerowanie w projektach.

Nie możliwość bliskiej komunikacji, spotkań zaczęliśmy wszyscy działać w sieci.

Zmuszeni do korzystania z darów technologicznych, nauczyliśmy się swobodniej poruszać w tym świecie.

Jednak z utęsknieniem czekamy na rok 2021, możliwość przemieszczania się, podróżowania, spotkań a przede wszystkich kontaktów międzyludzkich.

*Cała nasza redakcja
RROM – PO- DROM
Życzymy Państwu
Najlepsze Życzenia Świąteczne
oraz
żebyśmy weszli w Nowy Rok 2021
z Nadzieją i Spełnieniem*

Karolina Kwiatkowska

Dawa Berś sys jamenge sareng pcharo. But sparudzija , nadzinasys so jaweła .

Parudycja tchem , parudyne manusia, kazdo kameł dejaweł peskre semencenca.

Sy akana wend nachara Swenko, jawa sam kchetane, rakirasam , dykchasam pes.

Pacias kaj da Newo Berś jaweła fedyr, zorałedyr.

Kamas tumenge depcheneł pe da Senko łacho ław.

But bach sastypen , zor, barwalipen tumare semencenge a Newo Berś 2021 dejaeł najfedyr.

SASTE BACHTALE JAWEN

WYDARZENIA ...

W Sejmie 14 grudnia wieczorem godz 19:00 odbędzie się sesja na temat języków
- śląskim i wilamowskim
- o przestrzeganiu przez Polskę zobowiązań w "Europejskiej Karcie języków regionalnych lub mniejszościowych".

Jak informuje Kancelaria Sejmu i Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych, relacja na żywo dostępna będzie na stronie sejmowej: www.sejm.gov.pl

**KONFERENCJA GŁOS MŁODZIEŻY
ROLA I SIŁA MŁODZIEŻY ROMSKIEJ
W STRUKTURACH
KONFERENCJA ONLINE 10.12.2020
(KONFERENCJA W JĘZYKU ANGIELSKIM
I ROMSKIM)**

DEC. 10.
10.00 - 12.00

ROMA YOUTH VOICES

**THE ROLE AND POWER OF ROMA YOUTH
IN MAINSTREAM STRUCTURES
ONLINE CONFERENCE**

LIVE STREAMED ON ROMA YOUTH VOICES FACEBOOK PAGE

PROGRAM:

10:00 WELCOME REMARKS
10:10 BEST EUROPEAN ROMA YOUTH PROJECT AWARD 2020 CEREMONY
10:30 THE ROLE AND POWER OF ROMA YOUTH IN MAINSTREAM STRUCTURES
LIVE PANEL DISCUSSION

MODERATOR: BOGLARHA FEDORKO, ROMANI ACTIVIST

PLANNED SPEAKERS:

- ANNA DAROCZL, PHIREN AMERICA INTERNATIONAL NETWORK
- LAVINIA RAMI, EUROPEAN COMMISSION, DG JUSTICE, ROMA TEAM
- FLORENCIA VAN HOUT, EUROPEAN COMMISSION, DG EAC, YOUTH, VOLUNTEERS SOLIDARITY AND TRAINEESHIPS OFFICE
- GEORGINA LABODA, RAPPORTEUR ON ROMA ISSUES AT THE ADVISORY COUNCIL ON YOUTH OF THE COUNCIL OF EUROPE
- EUROPEAN YOUTH FORUM (TYC)

WYDARZENIA ...

Stowarzyszenie Edukacji Pozaformalnej Meritum

Drodzy:-) W związku z realizacją projektu szkoleniowego „Szkoła Różnorodna – edycja 2” serdecznie zapraszamy nauczycieli wszystkich typów szkół do udziału w cyklu szkoleń on-line, rozwijającym kompetencje w obszarze edukacji wielokulturowej.

W szczególności zachęcamy tych nauczycieli, którzy w swojej pracy zawodowej mają kontakt z dziećmi/młodzieżą wywodzącymi się z różnych grup kulturowych i/lub etnicznych, w tym w szczególności dzieci cudzoziemców. W projekcie mogą brać udział także inni pracownicy placówek oświatowych, jak np. bibliotekarze szkolni czy pedagodzy.

Informacje o terminach (4 edycje do wyboru), ramowy plan szkolenia oraz formularz zgłoszeniowy znajdują się w poniższym linku:

<https://linkd.pl/emk2>

Na uczestników czekają nie tylko fascynujące warsztaty, ale także certyfikat uczestnictwa oraz komplet materiałów, które po

ukończonym szkoleniu wyślemy pocztą. Udział w projekcie jest bezpłatny.

W razie szczegółowych pytań zapraszamy do kontaktu ze Stowarzyszeniem:

mailowo: biuro@sep-meritum.pl

lub telefonicznie: 884 990-478.

Serdecznie zachęcamy do udostępniania tej informacji – niech dotrze do osób zainteresowanych ;-)

Zgłoszenia na szkolenie w ramach projektu

SZKOŁA RÓŻNORODNA – 2 EDYCJA

ZAPISZ SIĘ NA SZKOLENIE ONLINE!

WYDARZENIA ...

NOMINACJA W KATEGORII
SZTUKI WIZUALNE:
MAŁGORZATA MIRGA-TAS

PASZPORTY

POLITYKI

2 0 2 0

Mówi o sobie, że ma trzy tożsamości: artystki, Polki i Romki. I ta ostatnia, konsekwentnie znajdująca wyraz w jej sztuce, ujmuje widzów swą autentycznością. Małgorzata Mirga-Tas (ur. 1978 r.) ukończyła w 2004 r. ASP w Krakowie i już jej wykonana z tektury praca dyplomowa „Tabor” nawiązywała do nomadycznej romskiej kultury.

Co ciekawe, sama artystka pochodzi ze szczepu Bergitka Roma (Romów Górskich), od XVIII w. prowadzących osiadły tryb życia. Po studiach artystka także powróciła w rodzinne strony; do dziś mieszka w Czarnej Górze, na granicy Spiszu i Podhala. Z czasem wypracowała własny styl malarski charakteryzujący się bogactwem wyrazistych kolorów, mnogością ornamentów, dekoracyjnością czerpiącą z kulturowego dorobku wspólnoty. A równocześnie są to prace niezwykle narracyjne, niemal reporterskie sceny rodzajowe z życia rodziny, sąsiadów, romskich społeczności. W sylwetce artystki Piotr Policht pisał o „strategii insajderskiego etnografizmu”. Oryginalność tej sztuki zauważył nominujący do nagrody Piotr Rypson, pisząc o „tworzeniu wyłomu w domyślnej mono-etniczności polskiej sztuki malarskiej”.

W 2011 r. Mirga-Tas wzniosła pod Borzęcinem Dolnym drewniany pomnik poświęcony pamięci wymordowanych w tym miejscu w 1942 r. trzydzieścioro Romów (w większości dzieci). W 2016 r. nieznani sprawcy siekierami zniszczyli monument, który kilka miesięcy później artystka odtworzyła w dawnym kształcie. Temu wydarzeniu poświęcona była jej tegoroczna wystawa „Ćwiczenia Ceroplastyczne” w Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, którą nominujący Piotr Kosiewski uznał za „jedną z najbardziej przejmujących wystaw, jakie można było zobaczyć w ostatnich latach”.

Artystka aktywnie działa na rzecz romskiej społeczności. Prowadzi warsztaty dla dzieci „Romski Pstryk”, założyła ruch Romani Art, jest pomysłodawczynią międzynarodowych plenerów dla romskich twórców Jaw Dikh! („Chodź, zobacz!”).

Wypracowała własny styl malarski charakteryzujący się bogactwem kolorów, mnogością ornamentów, dekoracyjnością czerpiącą z kulturowego dorobku wspólnoty.

CZAS PANDEMII

Pani Katarzyna Kalinowska jest wiceprezydentem Radomia

Zajmuje się strefą gospodarczą oraz wydziałami spraw obywatelskich, komunikacji i biurem obsługi działalności gospodarczej, a także edukacją.

Pani Prezydent opowiedziała jaka jest rola edukacji w tak trudnym czasie jakim jest Pandemia.

Wywiad przeprowadził Karol Kwiatkowski

uczniowie osiągną etap dorosłości. To czego i jak uczymy dzieci w szkole powinno odpowiadać temu, czego potrzebują, by w takiej właśnie rzeczywistości się odnaleźć.

3. Jak okres pandemii wpłynął na oświatę ?

Czas pandemii stał się wielkim wyzwaniem dla całego środowiska edukacyjnego. Przed pandemią nauka zdalna nie była powszechnie wykorzystywana, w szkołach publicznych ta forma nauczania wcześniej była wykorzystywana sporadycznie. Nauczyciele musieli uzupełnić swoje kompetencje cyfrowe i inaczej spojrzeć na proces

1. Pani Prezydent jak powinna wyglądać współczesna edukacja?

Szkoła powinna stworzyć warunki do wszechstronnego rozwoju dziecka. Współczesna edukacja w społeczeństwie wiedzy powinna między innymi zapewnić każdemu podstawowe umiejętności, które umożliwią uczenie się przez całe życie, wzmacniając szanse młodzieży na rynku pracy. Te cele można osiągać dzięki wykwalifikowanej kadrze, opierającej współpracę z uczniami i rodzicami na zasadzie partnerstwa. Zmieniająca się gospodarka i stojące przed społeczeństwem nowe wyzwania wymagają ciągłej modyfikacji celów i zadań edukacji. Należy podkreślić, że oprócz posiadanej wiedzy coraz większe znaczenie mają: umiejętność współpracy w zespole, kreatywność czy samodzielne rozwiązywanie problemów. Współczesna edukacja powinna zapewniać uczniom rozwój tych kompetencji.

2. Jaka jest prawdziwa misja szkoły ? Co Pani Prezydent by zmieniła?

Misja każdej szkoły, odzwierciedla „filozofię” jej działania definiując cele strategiczne edukacyjne priorytety. Konstruowanie misji szkoły wymaga zaangażowania wszystkich członków szkolnej społeczności. Prawdziwa misja szkoły oznacza, że ma ona przygotować młodych ludzi do życia w społeczeństwie, w świecie — takim, jaki jest i jaki będzie w kolejnych dziesięcioleciach, kiedy to dzisiejsi

edukacji. Dużym problemem okazały się braki w sprzęcie i kwestie techniczne. Według danych GUS około 13 proc. gospodarstw domowych w Polsce nadal nie jest podłączona do internetu. Wiele gospodarstw dysponowało tylko jednym komputerem, z którego musiało jednocześnie korzystać kilkoro dzieci lub dzieci i rodzice, pracujący w tym okresie zdalnie.

4. Czy zdaniem Pani Prezydent e-learning ma przyszłość?

Wraz z rozwojem technologii możliwości związane e-learningiem są coraz większe. Zdalne nauczanie w dłuższej perspektywie może przynieść sporo korzyści. Specjaliści podkreślają jednak, że kontakty bezpośrednie są bardzo ważne i żadna forma e-learningu nie zastąpi nauki w szkole w formie tradycyjnej.

5. Czy nasza edukacja jest gotowa na zdalne nauczanie ?

Gmina Miasta Radomia podjęła szereg działań wspierających szkoły w przygotowaniach do nauki zdalnej. Dwukrotnie wystartowaliśmy w konkursach Zdalna Szkoła oraz Zdatna Szkoła + organizowanych przez Centrum Projektów Polska Cyfrowa gdzie uzyskaliśmy dofinansowanie na zakup sprzętu komputerowego umożliwiającego realizację zdalnych lekcji uczniom wykluczonym cyfrowo. Pozyskane środki umożliwiły zakup odpowiednio 40 oraz 60 laptopów.

CZAS PANDEMII

Doposażyliśmy ze środków własnych szkoły w niezbędny sprzęt audio m.in. w mikrofony kierunkowe, słuchawki bezprzewodowe, który może być wykorzystany do nauki zdalnej bądź hybrydowej. Zorganizowaliśmy we współpracy z Microsoft Polska cykl webinarów dedykowanych dla dyrektorów, szkolnych administratorów oraz nauczycieli, na których każda z wymienionych grup mogła podnieść swoje cyfrowe kompetencje.

Sukcesywnie doposażamy radomskie szkoły i placówki w nowoczesny sprzęt komputerowy zakupiony ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego w ramach realizowanych projektów oświatowych. Myślę, że dzisiaj śmiało możemy powiedzieć, że radomska oświata jest przygotowana do nauki zdalnej.

6. Czy szkoła powinna uczyć tolerancji wobec innych, odmiennych kulturowo?

Rola szkoły w kształtowaniu tolerancji wśród dzieci i młodzieży jest istotna. Wsparcie emocjonalne, pomoc w sytuacjach trudnych, konfliktowych i pomoc w integracji w środowisku to tylko niektóre z zadań szkoły. Należy jednak podkreślić, że znaczący wpływ na stosunek dzieci i młodzieży do osób odmiennych kulturowo mają rodzice polskich dzieci, których poglądy często wpływają na postawy pozytywne bądź: negatywne. Dlatego bardzo ważne jest, aby szkoła uwrażliwiała też rodziców i uświadamiała im znaczenie różnic kulturowych.

7. Czy uważa pani, że edukacja potrzebna jest do zachowania tożsamości kulturowej?

Myślę, że decydującą rolę do spełnienia w utrzymaniu tożsamości kulturowej młodego człowieka mają rodzice i środowisko, z którego się wywodzi. Edukacja pełni tu funkcje wspomagającą i na pewno sprzyja kształtowaniu postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania innych kultur i tradycji.

8. Miasto Radom zawsze wzorowo współpracowało z Asystentami Edukacji Romskiej społecznością romską na rzecz edukacji. Jak pani Prezydent widzi dalszą współpracę?

Do radomskich publicznych placówek oświatowych, od przedszkola do szkoły podstawowej, w roku szkolnym 2019/2020 uczęszczało czterdziestu trzech wychowanków i uczniów.

W Publicznej Szkole Podstawowej Nr 23 w Radomiu zatrudnionych jest dwóch asystentów edukacji romskiej, którzy w ramach swoich obowiązków, zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym, budują pozytywny obraz szkoły i korzyści płynących z wykształcenia, zapewniają wsparcie emocjonalne dla uczniów rumuńskich, pomoc nauczycielom i pedagogom w rozpoznaniu potrzeb i ewentualnych problemów poszczególnych uczniów, pomagają i mediują w sytuacjach trudnych konfliktowych. Współpraca układa się bardzo dobrze, dlatego chciałabym kontynuować; dobre praktyki i rozwiązania, które dotychczas się sprawdziły i doprowadziły do pozytywnych zmian w zakresie edukacji dzieci rumuńskich, jak również do poprawy wizerunku społeczności rumuńskiej. Jestem również otwarta na nowe rozwiązania, które przyczynią się do rozwoju edukacji i integracji społecznej środowiska rumuńskiego w Radomiu.

ROMOWIE POLSKA-ŚWIAT

EUROPEJSKA KARTA JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIJSZOŚCIOWYCH

Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych została uchwalona przez członków Rady Europy, instytucji powołanej w 1949 r. i stojącej m.in. na straży praw człowieka oraz zasad demokracji w Europie. W 1992 r. podczas sesji w Strasburgu, po długich konsultacjach i negocjacjach - został zatwierdzony dokument, który ma na celu ochronę języków niezdefiniowanych, jako języki urzędowe.

W wyniku burzliwej historii Europy powstała sytuacja, że w niektórych krajach, oprócz pierwszego lub drugiego języka, wiele osób posługuje się jeszcze innym.

Europejska Karta jest traktatem bardzo ważnym. Tworzy podstawę, na której można budować konsensus wewnątrz państwa pomiędzy wspólnotami posługującymi się językami nieoficjalnymi, a administracją publiczną. Rozpoczęcie i prowadzenie dialogu pozwala budować zaufanie, które oddala możliwość wybuchu konfliktu wewnętrznego.

Jednocześnie EKJRM daje odpowiednie gwarancje ochrony języka nieurzędowego dla osób się nim posługujących oraz pomaga państwu wypracować normy i zasady, którymi może wspierać się w procesach zarządzania.

Rzeczpospolita Polska ratyfikowała kartę w roku 2009.

1121

EUROPEJSKA KARTA

języków regionalnych lub mniejszościowych,

sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r.

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

podaje do powszechnej wiadomości:

Dnia 5 listopada 1992 r. została sporządzona w Strasburgu Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych, w następującym brzmieniu:

Przekład

EUROPEJSKA KARTA JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej karty,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności między jej członkami, szczególnie w celu zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo,

zważywszy, że ochrona historycznych języków regionalnych lub mniejszościowych Europy, spośród których niektórym grozi całkowite wyginięcie, przyczynia się do utrzymania i rozwoju kulturowego bogactwa i tradycji Europy,

zważywszy, że prawo do używania języka regionalnego lub mniejszościowego w życiu prywatnym i publicznym stanowi prawo niezbywalne zgodnie z zasadami zawartymi w Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych Organizacji Narodów Zjednoczonych i zgodnie z duchem Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy,

uwzględniając pracę wykonaną w ramach KBWE, a w szczególności Akt końcowy KBWE z 1975 r. oraz Dokument Spotkania kopenhaskiego Konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE z 1990 r.,

podkreślając wartość wielokulturowości i wielojęzyczności, a także uznając, że ochrona języków regionalnych lub mniejszościowych i poparcie dla nich nie powinny przebiegać ze szkodą dla języków oficjalnych i potrzeby ich poznawania,

rozumiejąc, że ochrona i promowanie języków regionalnych lub mniejszościowych w różnych krajach i regionach Europy stanowi ważny wkład w budowę Europy opartej na zasadach demokracji i różnorodności kulturowej w ramach suwerenności narodowej oraz integralności terytorialnej,

uwzględniając specyficzne warunki i tradycje historyczne w różnych regionach państw europejskich,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I

Postanowienia ogólne

Artykuł 1

Definicje

Dla celów niniejszej karty:

- a) „języki regionalne lub mniejszościowe” oznaczają języki, które:
- (i) są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa,
 - (ii) różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa,
- nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów,
- b) „terytorium, na którym używany jest język regionalny lub mniejszościowy” oznacza obszar geograficzny, na którym wspomniany język jest środkiem komunikowania się takiej liczby ludzi, która uzasadnia przyjęcie różnych środków ochronnych i wspierających, przewidzianych w niniejszej karcie,
- c) „języki nieterytorialne” oznaczają języki używane przez obywateli danego państwa, które różnią się od języka lub języków stosowanych przez pozostałą część ludności tego państwa, które jednak, chociaż są tradycyjnie używane na terytorium tego państwa, nie mogą być identyfikowane z określonym jego obszarem.

Artykuł 2

Zobowiązania

1. Każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania postanowień Części II w odniesieniu do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, którymi mówi się na jej terytorium i które odpowiadają definicji, o której mowa w artykule 1.

2. W odniesieniu do każdego języka określonego w czasie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, zgodnie z artykułem 3, każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania co najmniej trzydziestu pięciu ustępów bądź punktów wybranych spośród postanowień Części III karty, włączając w to co najmniej trzy wybrane z każdego z artykułów 8 i 12 oraz po jednym z każdego z artykułów 9, 10, 11 i 13.

Artykuł 3

Ustalenia praktyczne

1. Każde z Umawiających się Państw określi w swoim dokumencie ratyfikacyjnym, przyjęcia lub zatwierdzenia każdy język regionalny lub mniejszościowy lub język oficjalny, który jest mniej powszechnie stosowany na całości lub części jego terytorium, w odniesieniu do którego zastosowane zostaną ustępy wybrane zgodnie z artykułem 2 ustęp 2.

2. Każda Strona może w dowolnym późniejszym czasie powiadomić Sekretarza Generalnego, że przyjmuje zobowiązania wynikające z postanowień którejkolwiek innego ustępu karty nieokreślone w jej dokumencie ratyfikacyjnym, przyjęcia lub zatwierdzenia albo że będzie stosować ustęp 1 niniejszego artykułu w odniesieniu do innych języków regionalnych lub mniejszościowych lub do innych języków oficjalnych, które są mniej powszechnie stosowane na całości lub części jej terytorium.

3. Zobowiązania wymienione w poprzednim ustępie będą uznawane za stanowiące integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek, począwszy od dnia notyfikowania o nich.

Artykuł 4

Istniejące systemy ochrony

1. Żadne z postanowień niniejszej karty nie będzie interpretowane jako ograniczające lub umniejszające którekolwiek z praw gwarantowanych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

2. Postanowienia niniejszej karty nie będą miały wpływu na żadne bardziej korzystne postanowienia dotyczące statusu języków regionalnych lub mniejszościowych ani na stan prawny osób należących do mniejszości, które mogą istnieć wewnątrz Strony lub których dotyczą odpowiednie międzynarodowe umowy dwustronne lub wielostronne.

Artykuł 5

Istniejące zobowiązania

Żadne z postanowień karty nie może być interpretowane jako stanowiące podstawę do jakiegokolwiek uprawnień, do angażowania się w jakiegokolwiek działanie lub wykonania jakiegokolwiek czynności sprzecznej z celami Karty Narodów Zjednoczonych lub innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego, włączając w to zasadę suwerenności i integralności terytorialnej państw.

Artykuł 6

Informacja

Strony zobowiązują się do dopilnowania, aby zainteresowane władze, organizacje i osoby zostały poinformowane o prawach i obowiązkach ustanowionych przez niniejszą kartę.

CZĘŚĆ II

Cele i zasady realizowane zgodnie z artykułem 2 ustęp 1

Artykuł 7

Cele i zasady

1. W odniesieniu do języków regionalnych lub mniejszościowych na terytoriach, na których takie języki są używane, i w zależności od sytuacji każdego języka Strony będą opierać swoją politykę, ustawodawstwo i praktykę na następujących celach i zasadach:

- a) uznaniu języków regionalnych lub mniejszościowych za wyraz bogactwa kulturowego,
- b) poszanowaniu obszaru geograficznego każdego języka regionalnego lub mniejszościowego w celu zapewnienia, by istniejące lub nowe podziały administracyjne nie stanowiły przeszkody w promowaniu danego języka regionalnego lub mniejszościowego,
- c) potrzebie podjęcia zdecydowanego działania promującego języki regionalne lub mniejszościowe w celu ich ochrony,
- d) ułatwianiu lub zachęcaniu do stosowania języków regionalnych lub mniejszościowych w mowie i w piśmie, w życiu publicznym i prywatnym,
- e) utrzymywaniu i rozwijaniu powiązań, w zakresach objętych niniejszą kartą, pomiędzy grupami korzystającymi z języka regionalnego lub mniejszościowego a innymi grupami w państwie korzystającymi z języka używanego w identycznej lub podobnej formie, jak również tworzeniu kontaktów kulturowych z innymi grupami w państwie używającymi różnych języków,
- f) zapewnianiu odpowiednich form i środków nauczania i uczenia się języków regionalnych lub mniejszościowych na wszystkich stosownych poziomach,
- g) zapewnianiu udogodnień umożliwiających osobom nieposługującym się językiem regionalnym lub mniejszościowym, a żyjącym na obszarze, gdzie jest on używany, jego nauki, jeśli mają takie życzenie,
- h) promowaniu studiów i badań nad językami regionalnymi lub mniejszościowymi na uniwersytetach lub w podobnych instytucjach naukowych,
- i) promowaniu odpowiednich rodzajów wymiany międzynarodowej, w zakresach objętych niniejszą kartą, między językami regionalnymi lub mniejszościowymi, które są używane w identycznej lub podobnej formie w dwóch lub większej liczbie państw.

2. Strony zobowiązują się do wyeliminowania, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, każdego nieuzasadnionego różnicowania, wyłączenia, ograniczenia lub preferencji dotyczącej stosowania języka regionalnego lub mniejszościowego, której celem jest zniechęcenie do niego lub zagrożenie dla jego zachowania lub rozwoju. Przeznaczanie specjalnych środków na rzecz języków regionalnych lub mniejszościowych zmierzające do promowania równości pomiędzy użytkownikami tych języków a pozostałą częścią populacji lub należyście uwzględniające ich szczególne warunki nie jest uznawane za akt dyskryminacji użytkowników powszechniej używanych języków.

3. Strony zobowiązują się do promowania, za pomocą odpowiednich środków, wzajemnego zrozumienia między grupami językowymi, a w szczególności do szacunku i tolerancji wobec języków regionalnych lub mniejszościowych — pośród celów edukacji i szkoleń realizowanych w tych krajach — a także zachęcenia mass mediów, aby dążyły do tego samego celu.

4. Przy określaniu swojej polityki wobec języków regionalnych lub mniejszościowych Strony będą uwzględniały potrzeby i życzenia wyrażane przez grupy korzystające z tych języków. Zachęca się Strony do tworzenia organizacji, jeśli to konieczne, w celu doradzania władzom we wszystkich sprawach związanych z językami regionalnymi lub mniejszościowymi.

5. Strony zobowiązują się do zastosowania *mutatis mutandis* zasad wymienionych w ustępach 1—4 wobec języków nieterytorialnych. Jednak w zakresie dotyczącym tych języków charakter i zakres środków, które mają być zastosowane w celu realizacji niniejszej karty, zostaną ustalone w elastyczny sposób przy uwzględnieniu potrzeb i życzeń oraz przy poszanowaniu tradycji i cech grup, które posługują się tymi językami.

CZĘŚĆ III

Środki służące promowaniu używania języków regionalnych lub mniejszościowych w życiu publicznym zgodnie ze zobowiązaniami przyjętymi w artykule 2 ustęp 2

Artykuł 8

Szkolnictwo

1. W zakresie szkolnictwa Strony zobowiązują się na terytorium, na którym takie języki są używane, zgodnie z sytuacją każdego z tych języków i bez uszczerbku dla nauczania oficjalnego języka (języków) państwa:

- a) (i) udostępnić nauczanie przedszkolne w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) udostępnić znaczną część nauczania przedszkolnego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub

- (iii) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) oraz (ii) przynajmniej wobec tych uczniów, których rodziny wyrażą takie życzenie i których liczba zostanie uznana za wystarczającą, lub
 - (iv) jeśli władze publiczne nie posiadają bezpośrednich uprawnień na polu nauczania przedszkolnego, popierać zastosowanie środków wymienionych powyżej w podpunktach (i) do (iii) lub zachęcać do ich stosowania,
- b) (i) udostępnić szkolnictwo podstawowe w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
 - (ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa podstawowego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
 - (iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa podstawowego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub
 - (iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, których rodziny wyrażą takie życzenie i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,
- c) (i) udostępnić szkolnictwo średnie w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
 - (ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa średniego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
 - (iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa średniego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub
 - (iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, którzy wyrażą takie życzenie (lub których rodziny wyrażą takie życzenie) i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,
- d) (i) udostępnić szkolnictwo techniczne i zawodowe w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
 - (ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa technicznego i zawodowego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
 - (iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa technicznego i zawodowego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub
 - (iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, którzy wyrażą takie życzenie (lub których rodziny wyrażą takie życzenie) i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,

- e) (i) udostępnić szkolnictwo na poziomie uniwersyteckim lub inne szkolnictwo wyższe w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) zapewnić możliwości studiowania tych języków jako przedmiotów w szkolnictwie na poziomie uniwersyteckim i wyższym, lub
- (iii) jeśli ze względu na rolę państwa w odniesieniu do instytucji szkolnictwa wyższego nie mogą zostać zastosowane podpunkty (i) oraz (ii), zachęcać do świadczenia lub zezwalać na świadczenie szkolnictwa uniwersyteckiego lub innych form szkolnictwa wyższego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub studiowanie tych języków w charakterze przedmiotów nauki uniwersyteckiej lub szkolnictwa wyższego,
- f) (i) zapewnić udostępnianie kursów nauczania dorosłych lub kształcenia ustawicznego, które są prowadzone głównie lub całkowicie w języku regionalnym lub mniejszościowym, lub
- (ii) oferować takie języki jako przedmioty kształcenia dorosłych lub kształcenia ustawicznego, lub
- (iii) jeśli władze publiczne nie posiadają bezpośrednich uprawnień na polu nauczania dorosłych, przyjąć lub zachęcać do oferowania takich języków jako przedmiotów kształcenia dorosłych lub kształcenia ustawicznego,
- g) podjąć starania zmierzające do zapewnienia nauczania historii i kultury, której odpowiada dany język regionalny lub mniejszościowy,
- h) zapewnić nauczycielom podstawowe i dalsze szkolenie niezbędne do zrealizowania przyjętych przez Stronę punktów od a do g.
- i) ustanowić organ lub organy nadzorcze odpowiedzialne za monitorowanie podjętych środków i postępu uzyskanego w dziedzinie wprowadzania lub rozwoju nauczania języków regionalnych lub mniejszościowych oraz za sporządzanie okresowych raportów na temat wysuniętych przez nie wniosków, które będą przekazywane do wiadomości publicznej.

2. Jeśli chodzi o szkolnictwo i w odniesieniu do terytoriów innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są tradycyjnie używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba użytkowników języka regionalnego lub mniejszościowego to uzasadnia, umożliwiać, zachęcać i zapewniać nauczanie w języku regionalnym lub mniejszościowym lub nauczanie tego języka na wszystkich odpowiednich poziomach nauczania.

Artykuł 9

Władze sądownicze

1. Strony zobowiązują się w odniesieniu do tych okręgów sądowych, w których liczba mieszkańców posługujących się językami regionalnymi lub mniej-

szościowymi uzasadnia środki określone poniżej, odpowiednio do sytuacji każdego z tych języków i pod warunkiem, że korzystanie z udogodnień udostępnionych przez ten ustęp nie zostanie uznane przez sędziego za utrudniające należyte wymierzanie sprawiedliwości:

a) w postępowaniu karnym:

- (i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) zagwarantować oskarżonemu prawo do używania jego języka regionalnego lub mniejszościowego, lub
- (iii) zapewnić, by wnioski i materiały dowodowe, czy to pisemne, czy ustne, nie były uznawane za niedopuszczalne wyłącznie z tego powodu, że zostały sformułowane w języku regionalnym lub mniejszościowym, lub
- (iv) przedstawić, na wniosek, dokumenty związane z postępowaniem sądowym w odpowiednim języku regionalnym lub mniejszościowym,

jeśli jest to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych, bez dodatkowych kosztów dla zainteresowanych osób,

b) w postępowaniu cywilnym:

- (i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) umożliwić w każdym przypadku, kiedy Strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła ona używać swojego języka regionalnego lub mniejszościowego bez ponoszenia w związku z tym dodatkowych kosztów, lub
- (iii) zezwolić, aby dokumenty i materiał dowodowy były przygotowywane w językach regionalnych lub mniejszościowych,

o ile będzie to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych,

c) w postępowaniach przed sądami w sprawach dotyczących spraw administracyjnych:

- (i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) umożliwić w każdym przypadku, kiedy Strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła ona używać swojego języka regionalnego lub mniejszościowego bez ponoszenia w związku z tym dodatkowych kosztów, lub
- (iii) zezwolić, aby dokumenty i materiał dowodowy były przygotowywane w językach regionalnych lub mniejszościowych,

o ile będzie to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych,

d) podjąć kroki w celu zapewnienia, by zastosowanie powyższych punktów: b podpunkt (i) do (iii) oraz c podpunkt (i) do (iii), a także wszelkie niezbędne wykorzystanie tłumaczy ustnych i tłumaczeń pisemnych nie powodowało dodatkowych wydatków dla zainteresowanych osób.

2. Strony zobowiązują się:

a) nie zaprzeczać ważności dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym lub

b) nie zaprzeczać ważności, pomiędzy Stronami, dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym, i zapewnić, by nie można było się na nie powoływać w stosunku do zainteresowanych osób trzecich, które nie są użytkownikami tych języków, pod warunkiem że o treści tych dokumentów zostaną one poinformowane przez osobę (osoby), która się na nie powołuje, lub

c) nie zaprzeczać ważności, pomiędzy Stronami, dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym.

3. Strony zobowiązują się do udostępnienia w językach regionalnych lub mniejszościowych najważniejszych krajowych tekstów prawnych oraz tekstów odnoszących się w szczególności do użytkowników tych języków, chyba że są one udostępnione w inny sposób.

Artykuł 10

Władze administracyjne i służby publiczne

1. W zakresie okręgów administracyjnych państwa, w których liczba rezydentów będących użytkownikami języków regionalnych lub mniejszościowych uzasadnia środki wymienione poniżej, i odpowiednio do sytuacji każdego języka Strony zobowiązują się, w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

a) (i) zapewnić, by władze administracyjne używały języków regionalnych lub mniejszościowych lub

(ii) zapewnić, by urzędnicy, którzy są w kontakcie ze społeczeństwem, używali języków regionalnych lub mniejszościowych w swoich relacjach z osobami zwracającymi się do nich w tych językach, lub

(iii) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli przedstawić ustne lub pisemne wnioski i uzyskiwać odpowiedzi w tych językach, lub

(iv) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli przedstawić ustne lub pisemne wnioski w tych językach, lub

(v) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli, zgodnie z prawem, przedstawić dokumenty w tych językach,

b) udostępnić powszechnie stosowane teksty i formularze administracyjne przeznaczone dla ludności w językach regionalnych lub mniejszościowych lub w wersjach dwujęzycznych,

c) zezwolić władzom administracyjnym na sporządzanie dokumentów w języku regionalnym lub mniejszościowym.

2. W odniesieniu do władz lokalnych i regionalnych, na których terytorium liczba mieszkańców będących użytkownikami języków regionalnych lub mniejszościowych jest taka, że uzasadnia środki wymienione poniżej, Strony zobowiązują się do dopuszczania lub zachęcania do:

a) używania języków regionalnych lub mniejszościowych w strukturze władzy regionalnej lub lokalnej,

b) możliwości składania przez użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych ustnych lub pisemnych wniosków w tych językach,

c) publikowania przez władze regionalne ich oficjalnych dokumentów również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych,

d) publikowania przez władze lokalne ich oficjalnych dokumentów również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych,

e) używania przez władze regionalne języków regionalnych lub mniejszościowych w debatach podczas ich posiedzeń, nie wyłączając jednakże używania oficjalnego języka (języków) państwa,

f) używania przez władze lokalne języków regionalnych lub mniejszościowych w debatach podczas ich posiedzeń, nie wyłączając jednakże używania oficjalnego języka (języków) państwa,

g) używania lub przyjmowania, o ile będzie to konieczne, łącznie z nazwą w języku (językach) oficjalnym tradycyjnych i poprawnych form nazw miejscowych w językach regionalnych lub mniejszościowych.

3. W odniesieniu do powszechnie dostępnych usług świadczonych przez władze administracyjne bądź inne osoby działające na ich rzecz Strony zobowiązują się na terytorium, na którym języki regionalne lub mniejszościowe są używane, odpowiednio do sytuacji każdego języka i w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

a) zapewnić, by języki regionalne lub mniejszościowe były używane podczas świadczenia usługi lub

b) pozwolić użytkownikom języków regionalnych lub mniejszościowych na składanie wniosków i uzyskiwanie odpowiedzi w tych językach, lub

c) pozwolić użytkownikom języków regionalnych lub mniejszościowych na składanie wniosków w tych językach.

4. Mając na uwadze realizację przyjętych przez siebie ustępów 1, 2 i 3, Strony zobowiązują się do podjęcia jednego lub większej liczby z podanych poniżej środków:

- a) tłumaczenia pisemnego lub ustnego, odpowiednio do potrzeb,
- b) rekrutacji i, jeśli będzie to konieczne, przeszkolenia urzędników oraz innych wymaganych pracowników służby publicznej,
- c) akceptacji, na ile będzie to możliwe, wniosków pracowników służby publicznej posiadających znajomość języka regionalnego lub mniejszościowego o skierowanie ich do pracy na terytorium, na którym taki język jest używany.

5. Strony zobowiązują się do zezwolenia, na wniosek zainteresowanych, na używanie lub przybieranie nazwisk w językach regionalnych lub mniejszościowych.

Artykuł 11

Media

1. Strony zobowiązują się ze względu na użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych na terytoriach, na których mówi się tymi językami, w zależności od sytuacji każdego języka, w zakresie, w jakim władze publiczne posiadają bezpośrednie lub pośrednie kompetencje, uprawnienia lub w jakim odgrywają rolę w tej dziedzinie, i przy poszanowaniu zasady niezależności i autonomii mediów:

- a) w stopniu, w jakim radio i telewizja pełnią misję służby publicznej:
 - (i) że zapewnią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
 - (ii) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
 - (iii) że wydadzą odpowiedni przepis przewidujący, by nadawcy oferowali programy w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- b) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) że zachęcą do regularnego nadawania lub ułatwią regularne nadawanie programów radiowych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- c) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub

- (ii) że zachęcą do regularnego nadawania lub ułatwią regularne nadawanie programów telewizyjnych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- d) że zachęcą do produkcji i dystrybucji utworów dźwiękowych i audiowizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych lub ułatwią taką produkcję i dystrybucję,
- e) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie lub utrzymanie co najmniej jednej gazety w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) że zachęcą do regularnego publikowania lub ułatwią regularne publikowanie artykułów prasowych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- f) (i) że pokryją koszty dodatkowe związane z tymi mediami, które posługują się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, jeśli prawo przewiduje w ogóle pomoc finansową dla mediów, lub
- (ii) że zastosują istniejące środki pomocy finansowej także w odniesieniu do produkcji audiowizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- g) że będą wspierały szkolenie dziennikarzy i innych pracowników mediów posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi.

2. Strony zobowiązują się, że zagwarantują wolność bezpośredniego odbioru transmisji radiowych i telewizyjnych z państw sąsiednich w języku stosowanym w formie identycznej lub podobnej do języka regionalnego lub mniejszościowego i nie będą sprzeciwiały się retransmisjom audycji radiowych i telewizyjnych w takim języku z państw sąsiednich. Ponadto Strony zobowiązują się, że zapewnią, by nie nakładano żadnych ograniczeń na swobodę wypowiedzi i swobodny przepływ informacji w mediach drukowanych w języku stosowanym w formie identycznej lub podobnej do języka regionalnego lub mniejszościowego. Ponieważ korzystanie z wyżej wymienionych wolności pociąga za sobą obowiązki, może podlegać ono takim wymaganiom formalnym, warunkom, ograniczeniom lub karom, które przewiduje prawo i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym, leżą w interesie bezpieczeństwa narodowego, integralności terytorialnej bądź bezpieczeństwa publicznego, ze względu na konieczność zapobieżenia niepokojom lub przestępczości, ochronie zdrowia i moralności, ochronie reputacji i praw innych osób, zapobieganiu ujawniania informacji otrzymanych jako poufne, lub utrzymaniu autorytetu i bezstronności sądownictwa.

3. Strony zobowiązują się do zapewnienia, by interesy użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych były reprezentowane lub uwzględniane w takich organach, jakie mogą zostać ustanowione zgodnie z prawem, jednocześnie odpowiadając za zagwarantowanie wolności i pluralizmu mediów.

Artykuł 12

Działania kulturalne i obiekty kultury

1. W odniesieniu do działań i obiektów kulturalnych — a w szczególności bibliotek, bibliotek wideo, ośrodków kulturalnych, muzeów, archiwów, stowarzyszeń, teatrów i kin, jak również dzieł literackich i filmowych, powszechnych form ekspresji kulturalnej, festiwali i organizacji kulturalnych, włączając między innymi zastosowanie nowych technologii — Strony zobowiązują się, na terytoriach, na których takie języki są używane, i w stopniu, w jakim władze publiczne są kompetentne, posiadają prawo lub odgrywają rolę w tej dziedzinie:

- a) popierać formy wyrazu i inicjatywy właściwe językom regionalnym lub mniejszościowym i promować różne formy dostępu do dzieł tworzonych w tych językach,
- b) wspierać różne formy dostępu w innych językach do dzieł tworzonych w językach regionalnych lub mniejszościowych poprzez wspomaganie i rozwijanie działań w zakresie przekładu, dubbingu, postsynchronizacji i napisów dialogowych,
- c) wspierać dostęp w językach regionalnych lub mniejszościowych do dzieł tworzonych w innych językach poprzez wspomaganie i rozwijanie działań w zakresie przekładu, dubbingu, postsynchronizacji i napisów dialogowych,
- d) zapewniać, by organy odpowiedzialne za organizację i popieranie różnych rodzajów działań kulturalnych uwzględniały w odpowiednim wymiarze wykorzystanie znajomości i użytkowania regionalnych lub mniejszościowych języków i kultur w przedsięwzięciach, które są przez nie inicjowane lub którym udzielają one wsparcia,
- e) promować rozwiązania zapewniające, aby organy odpowiedzialne za organizację i wspieranie różnych rodzajów działań kulturalnych miały do swojej dyspozycji pracowników posiadających pełną znajomość odpowiedniego języka regionalnego lub mniejszościowego, jak również języka (języków) pozostałej części ludności,
- f) zachęcać do bezpośredniego udziału przedstawicieli użytkowników danego języka regionalnego lub mniejszościowego podczas tworzenia obiektów i planowania działań kulturalnych,
- g) popierać lub ułatwiać tworzenie instytucji odpowiedzialnych za gromadzenie, przechowywanie kopii i prezentację lub publikację dzieł powstałych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- h) o ile będzie to konieczne, tworzyć lub promować i finansować usługi tłumaczeniowe i badania terminologiczne, szczególnie w związku z utrzymywaniem i rozwojem odpowiedniej terminologii administracyjnej, handlowej, ekonomicznej, społecznej, technicznej lub prawnej w każdym języku regionalnym lub mniejszościowym.

2. W odniesieniu do terytoriów innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są tradycyjnie używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba użytkowników języka regionalnego lub mniejszościowego to uzasadnia, zezwalać, popierać lub zapewniać odpowiednie działania i ośrodki kulturalne, zgodnie z ustępem poprzedzającym.

3. Strony zobowiązują się do odpowiedniego uwzględnienia, w ramach polityki kulturalnej prowadzonej za granicą, języków regionalnych lub mniejszościowych i kultur, którym one odpowiadają.

Artykuł 13

Życie gospodarcze i społeczne

1. W odniesieniu do działań gospodarczych i społecznych Strony zobowiązują się w całym kraju:

- a) wyeliminować ze swojego ustawodawstwa wszelkie postanowienia zabraniające lub ograniczające, bez uzasadnionych powodów, wykorzystanie języków regionalnych lub mniejszościowych w dokumentach dotyczących życia gospodarczego lub społecznego, w szczególności w umowach o pracę i w dokumentach technicznych, takich jak instrukcje użytkownika produktów bądź instalacji,
- b) zabronić umieszczania w wewnętrznych przepisach przedsiębiorstw i dokumentach prywatnych jakichkolwiek klauzul wykluczających lub ograniczających stosowanie języków regionalnych lub mniejszościowych, przynajmniej pomiędzy użytkownikami tego samego języka,
- c) sprzeciwiać się praktykom, których celem jest zniechęcanie do stosowania języków regionalnych lub mniejszościowych w związku z działaniami gospodarczymi lub społecznymi,
- d) ułatwiać lub popierać stosowanie języków regionalnych lub mniejszościowych innymi metodami niż te, które zostały wymienione w powyższych punktach.

2. W odniesieniu do działań gospodarczych i społecznych Strony zobowiązują się w stopniu, w jakim władze publiczne posiadają kompetencje, na terytorium, na którym są używane języki regionalne lub mniejszościowe, i w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

- a) włączyć do swoich przepisów finansowych i bankowych postanowienia zezwalające, za pomocą procedur zgodnych z praktyką handlową, na używanie języków regionalnych lub mniejszościowych do sporządzania poleceń płatności (czeków, przekazów itd.) lub innych dokumentów finansowych lub, gdzie jest to właściwe, zapewnić realizację takich postanowień,
- b) w sektorach gospodarczych i społecznych, pozostających bezpośrednio pod ich kontrolą (sektor publiczny), zorganizować działania promujące używanie języków regionalnych lub mniejszościowych,

- c) zapewnić, by ośrodki opieki społecznej, takie jak szpitale, domy dla emerytów i schroniska, oferowały możliwość przyjęcia i obsługi w ich własnym języku osób używających języka regionalnego lub mniejszościowego, które wymagają opieki ze względu na zły stan zdrowia, starość lub z innych powodów,
- d) zapewnić poprzez zastosowanie odpowiednich środków, by instrukcje dotyczące zasad przestrzegania bezpieczeństwa były sporządzane również w językach regionalnych lub mniejszościowych,
- e) zapewnić, aby dostarczane przez kompetentne władze publiczne informacje dotyczące praw konsumentów były udostępniane w językach regionalnych lub mniejszościowych.

Artykuł 14

Wymiana transgraniczna

Strony zobowiązują się:

- a) do zastosowania istniejących umów dwustronnych lub wielostronnych, które wiążą je z państwami, w których ten sam język jest używany w identycznej lub w podobnej formie, lub, o ile będzie to konieczne, do podjęcia starań o zawarcie takich umów, w taki sposób, aby sprzyjać kontaktom pomiędzy użytkownikami tego samego języka w zainteresowanych państwach na polu kultury, edukacji, informacji, szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego,
- b) dla korzyści języków regionalnych lub mniejszościowych, do ufatwiania lub popierania współpracy transgranicznej, w szczególności pomiędzy władzami regionalnymi lub lokalnymi, na których terytorium ten sam język jest używany w formie identycznej lub podobnej.

CZĘŚĆ IV

Stosowanie karty

Artykuł 15

Raporty okresowe

1. Strony zobowiązane są do okresowego przedstawiania Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, w formie określonej przez Komitet Ministrów, raportu o swojej polityce realizowanej zgodnie z Częścią II niniejszej karty oraz środków podjętych w celu realizacji tych postanowień Części III, które zostały przez nie przyjęte. Pierwszy raport należy przedstawić w ciągu roku następującego po wejściu w życie karty w odniesieniu do danej Strony, a kolejne raporty — w odstępach trzech lat po pierwszym raporcie.

2. Strony będą udostępniać swoje raporty opinii publicznej.

Artykuł 16

Badanie raportów

1. Raporty przedstawione Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy na podstawie artykułu 15 będą badane przez komitet ekspertów powołany zgodnie z artykułem 17.

2. Organy lub stowarzyszenia, legalnie ustanowione wewnątrz Strony, mogą zwracać uwagę komitetowi ekspertów na sprawy związane ze zobowiązaniami przyjętymi przez tę Stronę w myśl Części III niniejszej karty. Po konsultacji z zainteresowaną Stroną komitet ekspertów może uwzględnić te informacje podczas przygotowywania raportu opisanego poniżej w ustępie 3. Te organy lub stowarzyszenia mogą również przedstawiać oświadczenia dotyczące polityki realizowanej przez Stronę zgodnie z Częścią II.

3. Na podstawie raportów opisanych w ustępie 1 oraz informacji wymienionych w ustępie 2 komitet ekspertów opracuje raport dla Komitetu Ministrów. Raportowi temu towarzyszyć będą uwagi, których złożenia mogły sobie zażyczyć Strony. Raport ten może zostać przekazany do wiadomości publicznej przez Komitet Ministrów.

4. Raport wymieniony w ustępie 3 będzie zawierać w szczególności propozycje komitetu ekspertów dla Komitetu Ministrów dotyczące przygotowania takich zaleceń tego ostatniego organu dla jednej lub większej liczby Stron, jakie mogą być wymagane.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy będzie sporządzać dwuletni szczegółowy raport dla Zgromadzenia Parlamentarnego dotyczący realizacji niniejszej karty.

Artykuł 17

Komitet ekspertów

1. W skład komitetu ekspertów wejdzie po jednym członku każdej ze Stron wyznaczonym przez Komitet Ministrów z listy osób o najwyższych walorach moralnych i uznanej kompetencji w dziedzinach, których dotyczy niniejsza karta, nominowanych przez zainteresowaną Stronę.

2. Członkowie komitetu będą powoływani na okres sześciu lat, z prawem do ponownego powołania. Członek, który nie będzie zdolny wykonywać swojej funkcji do końca kadencji, zostanie zastąpiony zgodnie z procedurą ustaloną w ustępie 1, a zastępujący go członek dopełni okresu urzędowania swojego poprzednika.

3. Komitet ekspertów zatwierdzi własny regulamin. Obsługę sekretariatu komitetu zapewni Sekretarz Generalny Rady Europy.

CZĘŚĆ V

Postanowienia końcowe

Artykuł 18

Niniejsza karta będzie otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 19

1. Niniejsza karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięć państw członkowskich Rady Europy wyraziło swoją zgodę na związanie się kartą zgodnie z postanowieniami artykułu 18.

2. W odniesieniu do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się kartą, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 20

1. Po wejściu w życie niniejszej karty Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde państwo niebędące członkiem Rady Europy do przystąpienia do niniejszej karty.

2. W odniesieniu do każdego przystępującego państwa karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 21

1. Każde państwo może w czasie podpisania lub złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyć jedno lub więcej zastrzeżeń do artykułu 7 ustępy 2 do 5 karty. Inne zastrzeżenia nie mogą być składane.

2. Każde Umawiające się Państwo, które złożyło zastrzeżenie na mocy poprzedzającego ustępu, może w całości lub w części wycofać je w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie stanie się skuteczne w dniu otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 22

1. Każda Strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą kartę w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Takie wypowiedzenie stanie się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 23

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady i każdemu państwu, które przystąpiło do niniejszej karty, o:

- a) każdym podpisaniu,
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia,
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej karty zgodnie z artykułami 19 i 20,
- d) każdym powiadomieniem otrzymanym w wyniku zastosowania postanowień artykułu 3 ustęp 2,
- e) każdej innej czynności, notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczących niniejszej karty.

W dowód czego, niżej podpisani, posiadający do tego odpowiednie upoważnienia, podpisali niniejszą kartę.

Sporządzono w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są równie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczony kopie każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy oraz każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej karty.

ROMOWIE POLSKA-ŚWIAT

Szkolenie dla Asystentów Edukacji Romskiej – Podnoszenie kompetencji

Szkolenie dla Asystentów Edukacji Romskiej mogło znów się odbyć dzięki dotacji Ministerstwu Edukacji Narodowej, Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji, a o stronę szkoleniową i merytoryczną zadbał Uniwersytet SWPS.

Wszystkie spotkania odbyły się on-line. Koordynatorem i opiekunem merytorycznym projektu byli Prof. Paweł Boski oraz Karolina Kwiatkowska. W zajęciach wzięło 20 AER z różnych części Polski, program szkoleniowy trwał 120 godzin.

Przykładowa tematyka kursów dotyczyła:

- Praca AER w Czasie Pandemii;
- Cele i rozwiązywanie problemów- mediacja
- Prawo oświatowe- narzędzia do pracy AER,
- Współpraca międzykulturowa,
- Postępowania w sytuacjach trudnych,
- Subwencja – jak ją pozyskiwać.

Organizatorzy tych szkoleń poświadczają uzyskane przez uczestników kompetencje stosownymi certyfikatami/zaświadczeniami.

Warto przypomnieć kim jest Asystent Edukacji Romskiej.

· Podstawa prawna zatrudnienia AER : nowelizacja ww. rozporządzenia z dnia 4 kwietnia 2012 r. (Dz. U. Nr 2012, poz. 393)

· Uprawnienie AER do samodzielnego wnioskowania o udzielenie uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, szkole lub poradni:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. Nr 2013 poz. 532).

DANE IDENTYFIKACYJNE ZAWODU

· Nazwa i kod zawodu (wg Klasyfikacji zawodów i specjalności)

- Asystent edukacji romskiej 531203

· Nazwy zwyczajowe zawodu

- Asystent romski.

- Pedagog romski.

- Pomoc nauczyciela.

· Usytuowanie zawodu w klasyfikacjach: ISCO, PKD

W Międzynarodowym Standardzie Klasyfikacji Zawodów ISCO-08 odpowiada grupie:

· 5312 Teachers' aides.

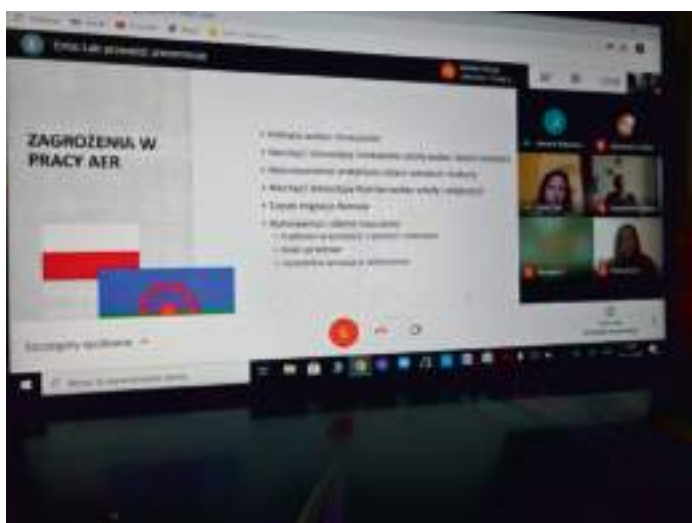
Według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007):

· Sekcja P – Edukacja.

PODSTAWY PRAWNE PRACY AER

· Klasyfikacja zawodu AER: Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dn. 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. Nr 265 poz. 2644, z późn. zm.).

- Podstawa prawna zatrudnienia AER w szkole, realizacja przez szkołę obowiązku podjęcia działań mających na celu podtrzymanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej uczniów romskich: Rozporządzenie Ministra Edukacji narodowej z dn. 14 listopada 2007 w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz. U. Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.)
- Finansowanie stanowiska pracy Asystenta Edukacji Romskiej: Rozporządzenia:
 - Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego ogłaszane na każdy rok budżetowy.
 - Geneza zawodu
 - Asystent edukacji romskiej uczestniczy w działaniach na rzecz społeczności romskiej, zmierzających do poprawy stanu ich edukacji poprzez zapewnienie uczącym się dzieciom i młodzieży wszechstronnej opieki i pomocy

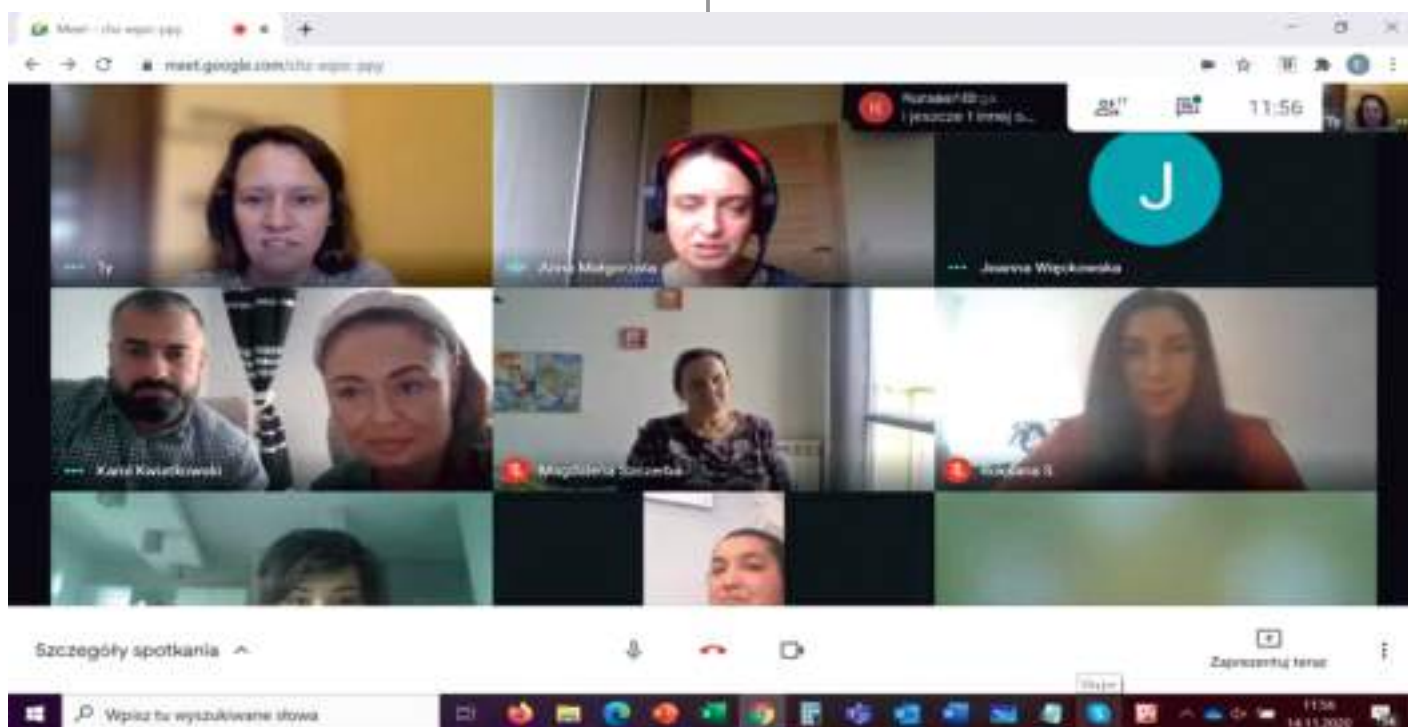
w szkole oraz poza nią. Asystent edukacji romskiej jest pracownikiem samorządowym, zajmującym stanowisko pomocnicze w jednostkach działających w zakresie oświaty, określone jako pomoc nauczyciela.

- Asystenci Edukacji Romskiej to osoby ze środowiska romskiego,
- znające jednocześnie system szkoły. Osoby te cieszą się szacunkiem
- lokalnych grup romskich, mogą pomagać większości osób
- zamieszkujących dany obszar. Asystenci regularnie uczestniczą
- w szkoleniach i warsztatach, doskonaląc się, by móc jak najlepiej
- pomagać dzieciom, rodzicom i szkole.

Asystent ma organizować sieć wsparcia na różnych płaszczyznach, za merytoryczną pracę z uczniem i jego wyniki w nauce odpowiadają nauczyciele

KORZYŚCI Z OBENOŚCI W SZKOLE AER

- Ułatwienie pracy nauczycielom, dyrekcji, pedagogom
- Asystent pomaga w kontaktach z rodzinami romskimi, tłumaczy niezrozumiałe zachowania i daje wskazówki, jak skuteczniej pracować ze środowiskiem romskim
- Zwiększenie obecności uczniów romskich w szkole – dzieci romskie chętniej przychodzą do szkoły, a rodziny coraz rzadziej unikają realizacji obowiązku szkolnego.
- Zwiększenie frekwencji
- Wydłużenie okresu edukacji dziewcząt
- Poprawa wyników nauczania
- Poprawa pracy w klasie
- Zmniejszenie liczby konfliktów
- Tłumaczenie językowe
- Tłumaczenie kulturowe
- Propagowanie oświaty w środowisku romskim
- Atrakcyjność szkoły
- Edukacja wielokulturowa
- Realizowanie przez szkołę obowiązku podtrzymywania tożsamości mniejszości etnicznych.

ROMOWIE POLSKA-ŚWIAT

Sytuacja Romów w Polsce jest bez porównania najlepsza w historii, ale programy socjalne rządu mogą wygasić aktywność społeczną, którą udało się zbudować w ostatnich latach, mówi w rozmowie z EURACTIV.pl dr hab. Marcin Szewczyk, prof. Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

W państwach ze znacznym odsetkiem społeczności romskiej – tj. Rumunia, Bułgaria, Węgry, Słowacja – 80 proc. Romów zagrożonych jest ubóstwem (średnia unijna wynosi 17 proc.), co trzeci mieszka w budynku bez bieżącej wody, co 10-ty bez dostępu do energii elektrycznej, a co czwarty Rom oraz co trzecie romskie dziecko mieszka w gospodarstwie domowym, w którym przynajmniej raz doświadczonego głodu. Na poziomie ogólnounijnym Romowie są wciąż społecznością, która styka się z największą dyskryminacją.

Mateusz Kucharczyk, EURACTIV.pl: Romowie są określane jako największa mniejszość etniczna w Unii Europejskiej. Niemal przy każdej okazji szacuje się ich liczbę na 6 mln w państwach Wspólnoty oraz 4 mln w regionie objętym procesem rozszerzenia, głównie na Bałkanach. Kto to policzył i czy te dane są wiarygodne?

Prof. Marcin Szewczyk:* Komisja Europejska powołuje się na szacunkowe dane Rady Europy sprzed kilkunastu lat oraz na statystyki deklaratywne państw członkowskich. W Polsce podczas spisu powszechnego z 2011 r. 16 tys. osób zadeklarowało narodowość romską, ale te dane mogą być zaniżone między innymi z powodu braku zaufania tej społeczności do instytucji państwa i aparatu administracyjnego. W Polsce Romów może być nawet 30 tys., a w Europie nie 10, a 13 mln.

Mniej więcej od 15 lat datuje się zmianę w podejściu UE do Romów. W 2005 r. ogłoszono dekadę na rzecz tej społeczności. Skąd wzięło się to zainteresowanie?

To zasługa rozszerzenia UE o kraje Europy Środkowej i Wschodniej w 2004 r. i w 2007 r.. Rozszerzenie to okazało się rozszerzeniem etnicznym. Nikt nie przewidział skali tego zjawiska, a UE nie była gotowa na tak znaczną liczbę romskich obywateli w nowych państwach członkowskich, uprawnionych między innymi do korzystania ze swobody przepływu osób.

Społeczeństwa „starych” państw Wspólnoty oswoiły się już ze swoimi Romami, a także mieszkającymi w Irlandii i na Wyspach Brytyjskich Travellersami, tymczasem nagle zdano sobie sprawę z licznych mniejszości romskich zamieszkujących takie państwa, jak Węgry, Słowacja, Rumunia czy Bułgaria, żyjących tam na poziomie ekonomicznym i społecznym o wiele gorszym niż zachodni Romowie i niż mieszkańcy tych państw.

Echa tych wydarzeń widać np. w polityce prezydenta Francji Nicolasa Sarkozy'ego. W 2010 r. francuski rząd przeprowadził akcję likwidacji migranckich romskich obozowisk i przymusowego odsyłania ich mieszkańców do Rumunii i Bułgarii – członków UE od 2007 r. Dla zachodniej Europy to był taki kryzys migracyjny w pigułce, na który nawiasem mówiąc, także nie była przygotowana.

Romowie są największą mniejszością w UE, ale przecież nie są jednorodną grupą.

To prawda. W Europie język Romani występuje wedle różnych szacunków w ponad 70 lub nawet blisko 200 odmianach. W Polsce najliczniejsza jest Polska Roma, do której zaliczają się głównie mieszkańcy nizin. W Polsce,

przede wszystkim na południu, mieszkają również Romowie Górscy (tzw. Bergitka Roma) oraz przybyli przed ponad 100 laty z Rumunii Kelderasse i Lowarzy. Na zachodzie kraju mieszkają z kolei przedstawiciele Sasytka Roma (Romowie Niemieccy), którzy w XX w. ulegli wpływowi kultury niemieckiej.

Romowie ani dziś, ani w przeszłości nie mieli łatwo z państwami, w których zawsze byli tymi „innymi”, obcymi. Podtytuł Pana książki „System wobec kultury etnicznej” dobrze oddaje tę zależność.

Romowie pojawili się w Europie 700 lat temu. Przybyli do Europy z północy Indii przez Azję Mniejszą, a nadana im w Europie nazwa Gypsy (ang., hiszp. – Gitano, Gitanos, fr. – Gitan, wł. – Gitani) wiązała się z legendą, że są uciekinierami z Małego Egiptu. Polska nazwa Cyganie, występująca także w innych formach w Europie, został zaczerpnięta od greckich Bizantyjczyków i wróżbiarskiej sekty o takiej nazwie. Odmienny kolor skóry oraz wędrowny styl życia spowodowały, że Romowie znaleźli się na marginesie społeczności, trudniąc się kowalstwem, kołodziejstwem, hodowlą koni lub wróżbiarstwem.

Wciąż jednak w większości wędrowali i zawsze byli obcy. Pod koniec średniowiecza granice państw utrwały się i zaczęły kształtować się współczesne narody. Coraz częściej zaczęto ich prześladować. W XVIII w. w Niemczech i Skandynawii urządzano na nich polowania. Stąd także wzięły się niektóre ze stereotypów, jak np. przekonanie o ponadprzeciętnej predylekcji do kradzieży. Aprzeież prześladowana biedota musiała jakoś przeżyć!

W XX w. Romowie podzielili los innych europejskich mniejszości i wpadli w tryby śmiercionośnej maszyny nazistów. Podczas Samudaripen (eksterminacja Romów i Sinti przez III Rzeszę) zginęło 2/3 wszystkich Romów w Europie, a np. w Czechach nie przeżył żaden Rom.

Po II wojnie światowej system socjalistyczny próbował włączyć Romów do produktywnego i w pełni kontrolowanego społeczeństwa. Dawał im pracę i mieszkania. I tak np. wielu Romów z Podhala przesiedlono do Nowej Huty, jednak te próby produktywizacji były czynione z gracją i wrażliwością europejskich monarchów dzielących przy pomocy linijki w XIX w. Afrykę.

Jakie jest więc podejście instytucjonalne Unii Europejskiej wobec społeczności romskiej?

Od 2012 r. istnieje unijna strategia dotycząca Romów. Jej utworzenie miało potwierdzać, że UE zamierza poważnie rozwiązać trudności Romów na poziomie społecznym i ekonomicznym. Strategię oparto na krajowych planach – co w moim przekonaniu – było rozsądnym założeniem.

Czy ta rozsądna strategia przyniosła istotne zmiany?

W ostatnich latach nie dokonał się przełom, jednak wnioski z corocznych raportów Komisji Europejskiej nie są jednoznacznie pesymistyczne.

Czego dotyczą strategie?

Są one realizowane uwzględniając zasadę pomocniczości, rozpoznanie konkretnych problemów oraz zwiększenie zaangażowania samorządów i pozarządowego poziomu lokalnego. Głównym celem jest poprawa sytuacji Romów w czterech obszarach. Zapewnienie dostępu do edukacji, do pracy, do opieki zdrowotnej i poprawa sytuacji w mieszkalnictwie. Coraz ważniejsza staje się także walka z romofobią i dyskryminacją. Szczególnie z tą najbardziej uciążliwą – codzienną.

Jakie to ma przełożenie na realne działania?

Weźmy pod uwagę edukację. Np. w Polsce kluczowe było zakończenie umieszczania dzieci romskich w klasach specjalnych jako rzekomo niezdolnych do nauki

i rozwoju z pozostałymi rówieśnikami. Chyba nie muszę tłumaczyć, jak szkodliwy był to mechanizm. Stygmatyzował, wykluczał i już na starcie życiowym zamykał drogę do skutecznej integracji ze społeczeństwem.

Ideą programu szkolnego jest jak najwcześniejsze rozpoczęcie integracji. Skoncentrowano się na nauce języka polskiego i wyrównaniu szans na starcie. To przynosi efekty. Doceniają to także rodziny romskie – przede wszystkim romskie kobiety, które coraz częściej mają świadomość, że nauka ma sens. Problemem jest przerywanie nauki przez dziewczęta, które wcześniej mają wiele dorosłych obowiązków w domach, a zwyczaj porwania ich w celu poślubienia całkiem w Polsce nie zaniknął. To już drugie pokolenie objęte programem i z każdym następnym powinno być łatwiej, ale na efekty potrzeba czasu.

Jak jest w innych dziedzinach objętych strategią?

Symptomatyczny jest dla mnie przykład pracy UE np. poprzez fundusze strukturalne finansuje programy mające na celu wspieranie zakładania firm czy zdobywaniu umiejętności zawodowych. We wsi Maszkowice koło Nowego Sącza – której romska część uznawana jest za sztandarowy przykład stereotypowej romskiej osady w Polsce – prawie wszyscy dorośli mieszkańcy ukończyli po kilka kursów zawodowych. Nie przełożyło się to jednak na znalezienie stabilnego, a nawet jakiegokolwiek zatrudnienia.

W 60 proc. przypadków Romowie nie otrzymują pracy ze względu na swoje pochodzenie etniczne. Okazuje się więc, że problemem nie jest brak umiejętności zawodowych tylko uprzedzenia i stereotypy. Wciąż pokutuje u ludzi przekonanie, że lepiej nie zatrudniać Roma, bo na pewno coś ukradnie. Jak się dziwić takiemu podejściu skoro z badań CBOS-u od lat wynika, że Romowie są najmniej lubianą narodowością. Tylko w ostatnich latach zdystansowaną przez Arabów, co zresztą potwierdziły badania opublikowane w lutym 2019 r.

Działania Komisji Europejskiej powinny być więc skierowane na projekty dotyczące walki z dyskryminacją. Istniały wprawdzie pojedyncze inicjatywy, lecz nie stworzono przemyślanego programu, a to tutaj są największe rezerwy.

A jak udaje się włączyć w działanie polskie samorządy?

Z tym bywa różnie. Od pozytywnych przykładów, jak np. burmistrz Kostrzyna nad Odrą zaangażowany w projekty dla społeczności romskiej po negatywne, jak samorządowcy z Limanowej próbujący przesiedlić tamtejszych Romów do innej gminy. Taktyka pozbycia się „problemu” – absurdalna z punktu widzenia praw człowieka – nie pomaga przecież tym, którym należy pomoc, tylko poprawia samopoczucie samorządowcom. Choć akurat ta

Zdjęcie via Facebook @Open Society Roma Initiatives

konkretna sytuacja właśnie prawdopodobnie dociera do pozytywnego dla Romów finału.

Brak strategii polskich samorządów w zakresie integracji społeczności romskiej potwierdziła w 2017 r. kontrola Najwyższej Izby Kontroli dla województwa małopolskiego. W raporcie można przeczytać, że „żadna ze sprawdzanych gmin nie stworzyła własnego lokalnego programu integracji społecznej Romów”, a przecież na te programy przeznaczają się niemałe środki.

Jednak wydaje się, że Romowie przestali być głównym zmartwieniem Europy. Jak tzw. kryzys migracyjny może wpłynąć na ich sytuację?

Romowie rzeczywiście zeszli z pierwszej linii. Odwrócenie uwagi przez migrantów może być dobre, ale stanowi także pewne niebezpieczeństwo w epoce powrotu do nacjonalizmów i silnego podkreślania tożsamości narodowych.

W przypadku załamania systemu grozi nam wybuch kolejnego konfliktu społecznego. Już teraz w miastach z liczną reprezentacją romską, jak Puławy, daje się słyszeć wezwania do obciążenia świadczeń socjalnych dla Romów, otrzymujących wsparcie niesłusznie, „bo przecież nic nie robią”.

W takich sytuacjach działa sprawdzony mechanizm. Mniej liczna grupa pewnej społeczności jest dużo bardziej widoczna, a przez to przyciąga uwagę.

Romofobia, czy też antycyganizm, to niebezpieczne zjawisko. Negatywną w nim rolę odgrywają pewnie obrazy z romskich gett, np. z Węgier, Słowacji czy Włoch?

Także w Polsce nie brakuje miejsc urągających godności ludzkiej. Ale antycyganizm jest też wygodnym narzędziem dla lokalnych polityków, którzy chętnie posiłkują się nim przy okazji wyborów samorządowych.

Tak było we Włoszech, a w Bułgarii praktycznie przy każdym wyborach politycy uruchamiają podobny mechanizm. Nakłada się na to wiele przyczyn, ale jedną z istotniejszych jest niewystarczająca reprezentacja polityczna Romów i zbyt słaba siła wpływu romskich organizacji pozarządowych. W Polsce romskie NGO współpracują z MSWiA przy opracowywaniu strategii, jednak Romowie nie mają swoich przedstawicieli ani we władzach samorządowych, ani w polskim parlamencie.

Wyjątkiem na tym tle wydaje się być Słowacja, gdzie począwszy od 2010 r. w kilkudziesięciu gminach urząd burmistrza pełni Romowie. Ale Słowacja ma swoją specyfikę. Demografowie Eurostatu szacują, że w połowie wieku Romowie będą stanowili większość w tym kraju.

A w jaki sposób Romowie podchodzą do zjawiska romofobii?

Najbardziej drastycznie o reakcjach na to zjawisko świadczą postawy tych przedstawicieli społeczności, którzy osiągnąwszy wykształcenie odcinają się do romskich korzeni. Nie są to na szczęście liczne przypadki. Znam osoby, które postąpiły w ten sposób, ale czy możemy od nich oczekiwać heroicznych postaw, jeżeli znaczna część społeczeństwa ma o nich negatywne zdanie?

Środki i energia powinny być skierowane w obszary, które przyczynią się do zmiany stereotypów i zmniejszenia codziennej dyskryminacji. Nowa unijna perspektywa od 2021 r. prawdopodobnie da na to większe szanse. Romowie się zmieniają. Jest to zmiana powolna, jednak jest. Teraz czas na zmianę podejścia do nich społeczeństwa większościowego. Najważniejsze pytanie brzmi czy będzie nam się chciało?

* Dr hab. Marcin Szewczyk, prof. Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Medioznawca, politolog, europeista, romolog. Autor m.in. książki *Unia Europejska i Romowie. System wobec kultury etnicznej, która ukazała się w 2016 r. Prowadzi bloga Nie „pa Rromanes” ale o Romach.*

HISTORIA MÓWI

BEŁŻEC - NIEMIECKI OBÓZ ZAGŁADY Okres działania: 1942 - 1943

Komendanci obozu zagłady Bełżec:

CHRISTIAN WIRTH

GOTTLIEB HERING 22/12/1942 - 31/07/1943

Miejscowość: Bełżec

Liczba ofiar: szacunkowo: 450 000 *

* - jako pewnik przyjmuje się liczbę 434 000 ofiar śmiertelnych, na podstawie rozszyfrowanego telegramu nadanego przez Hermanna Höfle'a. W książce "The Belzec Death Camp: History, Biographies, Remembrance" Chrisa Webba wspomniana jest maksymalna liczba 600 000 osób. Obóz w ramach akcji 1005 został całkowicie zatarty, a praktycznie wszystkie dokumenty zostały zniszczone. Znane są tylko dwa jednoznacznie potwierdzone przypadki, gdy więźniom obozu w Bełżcu udało się zbiec z obozu i przeżyć wojnę. Ogólnie przyjmuje się, iż liczba ofiar to 450 000.

SS SONDERKOMMANDO BEŁŻEC był pierwszym niemieckim nazistowskim obozem zagłady utworzonym na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Budowę obozu rozpoczęto 31 października 1941, a ostatni więźniowie, po zatarciu śladów zbrodni, opuścili obóz 26 czerwca 1943. Według różnych szacunków i obliczeń przyjmuje się, że liczba ofiar obozu wyniosła około 450 000 osób. Sam proces masowej zagłady trwał od 17 marca do połowy grudnia 1942. Od grudnia 1942 do czerwca 1943 obóz, w ramach akcji 1005, został całkowicie zatarty, a praktycznie wszystkie dokumenty zostały zniszczone. Znane są tylko dwa jednoznacznie potwierdzone przypadki, gdy więźniom obozu w Bełżcu udało się zbiec z obozu i przeżyć wojnę.

Podobnie jak w Treblince, przed utworzeniem obozu zagłady utworzono tam obóz pracy przymusowej z funkcjami obozu przejściowego i karnego. Obóz funkcjonował od wiosny 1940, a zadaniem osadzonych więźniów było wznoszenie m.in. fortyfikacji w celu zabezpieczenia granicy ze Związkiem Radzieckim. Komendantem obozu był SS-Sturmbannführer Hermann Dolp. W obozach Bełżcu i podobozach w Lipsku, Płazowie, Cieszanowie oraz Dzikowie Starym osadzono około 11 000 więźniów: Polaków, Romów, a także Żydów.

Decyzja o budowie obozu zagłady została podjęta najprawdopodobniej 13 października 1942 w Wilczym Szańcu. W spotkaniu uczestniczyli: Heinrich Himmler - zwierzchnik SS, Odilo Globocnik - dowódca SS i Policji w dystrykcie lubelskim Generalnego Gubernatorstwa oraz Friedrich Kruger - sekretarz stanu do spraw bezpieczeństwa oraz pełnomocnik umocnienia niemieckości w Generalnym Gubernatorstwie.

Na terenie Generalnego Gubernatorstwa utworzono 3 tajne ośrodki natychmiastowej eksterminacji. Pierwszym z nich był obóz w Bełżcu, który był swoistym "poligonem doświadczalnym" w "ostatecznym rozwiązaniu kwestii żydowskiej" na tym terenie. Zdobyte tutaj doświadczenie wykorzystano później w Sobiborze czy Treblince. Ofiary mordowano przy użyciu tlenu węgla w stacjonarnych komorach gazowych, a akcję oznaczono kryptonimem "Aktion Reinhardt".

Na lokalizację pierwszego obozu wybrano miejscowość Bełżec, usytuowaną na granicy dystryktów Generalnego Gubernatorstwa: lubelskiego, krakowskiego, a od sierpnia 1941 galicyjskiego. Przez Bełżec przebiegała linia kolejowa łącząca Warszawę ze Lwowem, a w niedalekiej odległości znajdowała się stacja węzłowa w Rawie Ruskiej, przez którą przebiegała linia kolejowa z Krakowa. Sam obóz zajmował powierzchnię około 7 hektarów i znajdował się kilkaset metrów na południowy wschód od stacji kolejowej. Całość była ogrodzona wysokim płotem składającym się z drutu kolczastego oraz gałęzi, które skutecznie maskowały to, co działo się w obozie.

30 października 1941 do Bełżca przybyli Richard Thomalla z zarządu budowlanego SS oraz Gottfried Schwarz i Józef Oberhausen, którzy zaczęli organizować budowę infrastruktury obozowej. Pierwsze prace wykonywali polscy przymusowi robotnicy, którzy pod nadzorem SS wznosili zabudowania obozowe, a następnie grupa żydowskich robotników skierowanych do Bełżca. Sam obóz podzielono na dwie strefy, tj. obóz I (część administracyjno - gospodarcza) oraz obóz II (miejsce zagłady).

22 grudnia zwierzchnictwo nad budową obozu przejął Christian Wirth, który został również oficjalnie pierwszym komendantem obozu w Bełżcu. Prace budowlane trwały do lutego 1942, a po ich zakończeniu grupa około 120 robotników - Żydów z Lubyczy Królewskiej - została zgładzona w komorze gazowej.

17 marca do Bełżca zaczęły napływać pierwsze masowe transporty Żydów z gett w Lublinie oraz z łapanek zorganizowanych kilka dni wcześniej we Lwowie, w ramach tzw. "akcji marcowej". W następnych tygodniach do obozu napłynęły także masowe transporty m.in. z Zamościa, Izbicy, Trawnika, Kołomyi, Kraśnika oraz okolicznych miejscowości.

Od 14 kwietnia do 22 maja nastąpiła przerwa w masowych deportacjach. Christian Wirth wyjechał do Berlina, gdzie najprawdopodobniej otrzymał rozkazy o przyśpieszeniu eksterminacji. Po powrocie Wirtha do obozu, masowe transporty i masowa eksterminacja zostały wznowione. 2 czerwca do Bełżca przybyła pierwsza grupa 2000 Żydów z getta z Krakowa. W następnych dniach zaczęły napływać także transporty z Tarnowa oraz Dąbrowy Tarnowskiej, w tym wiele kobiet i dzieci uznanych przez Niemców za niezdolnych do pracy. W okresie od 18 czerwca do 9 lipca nastąpiła druga przerwa w masowej eksterminacji. Było to spowodowane budową nowej, bardziej wydajnej komory gazowej, w której jednorazowo można było zgładzić około 4000 ofiar. Za ich budowę odpowiedzialny był Lorenz Hackenholt, zwany również "Mistrzem Gazu" (odsylam do wcześniejszego artykułu: Lorenz Hackenholt - "Mistrz Gazu").

W lipcu 1942 rozpoczęły się kolejne masowe deportacje, które trwały do grudnia 1942. 1 sierpnia Gottlieb Hering zastąpił na stanowisku komendanta Christiana Wirtha, który został mianowany inspektorem akcji Reinhardt. Od tamtej chwili, Wirth nadzorował funkcjonowanie obozów w Bełżcu, Treblince oraz Sobiborze. Ostatnie masowe transporty do obozu przybyły pomiędzy 7 a 11 grudnia 1942. Według różnych danych szacuje się, iż w okresie od 17 marca do 11 grudnia przybyło około 180 masowych transportów.

Najprawdopodobniej z powodu braku miejsca w masowych mogiłach zaprzestano eksterminacji w Bełżcu, zaś masowe transporty skierowano do Sobiboru, Trebinki i Majdanka. Grupa więźniów, która pracowała do tej pory w komandach na terenie obozu, przystąpiła do zacierania śladów masowej eksterminacji. Ostatnią grupę 300 więźniów deportowano 26 czerwca 1943 do obozu zagłady w Sobiborze. Po przybyciu na miejsce wszczęli bunt na rampie obozowej, w konsekwencji czego zostali rozstrzelani.

Załogę obozową, podobnie jak w innych ośrodkach akcji Reinhardt, stanowiło około 15-25 esesmanów, a także grupa około 100 wachmanów ze wschodu (głównie Ukraińców), którzy przeszli wcześniej adekwatne szkolenie w obozie w Trawnikach (odsylam do wcześniejszych artykułów: SS Wachmannschaften, oprawcy ze Wschodu). Na dzień dzisiejszy posiadamy informacje, że podczas funkcjonowania obozu przeszło przez niego przynajmniej 35 Niemców oraz 2 Austriaków

(również członków SS). Część z nich była uczestnikami wspomnianej już wcześniej akcji T4. Cała załoga obozowa, jak i inspektorat akcji Reinhardt, podlegały Odilo Globocnikowi. Koordynował on operację „Reinhardt”, podczas której w obozach śmierci i w masowych egzekucjach zgładzono około 1,8 miliona Żydów z Generalnego Gubernatorstwa i Okręgu Białystok. (odsylam do artykułu: Odilo Globocnik - zarządca do spraw śmierci.)

Od marca 1942 obóz stał się masowym miejscem eksterminacji ludności żydowskiej. Trafiło tam przynajmniej 434 000 osób, głównie z obszaru Generalnego Gubernatorstwa. Wśród ofiar znajdowali się także obywatele Czech, Słowacji, Węgier, Austrii oraz Niemiec. Transporty z ludnością żydowską przywożono w wagonach bydlęcych, gdzie średnio w jednym wagonie upychano około 100 osób. Ekstremalne warunki przewozu - przepełnienie, upał, brak wody i pożywienia - powodowały śmierć wielu ludzi już w czasie drogi do Bełżca. Po przyjeździe przybyłym odbierano posiadane mienie, a następnie od razu kierowano ich do obozu drugiego, gdzie po obcięciu włosów kazano im rozebrać się do naga. Następnie, ludzi kierowano do komory gazowej zasilanej spalinami silnika diesla. Następnie ciała były grzebane w masowych mogiłach na terenie obozu drugiego, a w późniejszym czasie zwłoki układano w dołach, które polewano benzyną i podpalano.

Z transportów selekcjonowano grupę więźniów, którzy pracowali w różnych komandach w obozie (kuchnia, komando leśne, pralnie, itd.), a także więźniów pracujących w strefie śmierci. Do zadań tych ostatnich należało m.in. kopanie grobów, opróżnianie komór gazowych, czy też transport zwłok do masowych grobów. Istniało także komando dentystów, którzy wyrwali złote zęby zagazowanym ofiarom.

W okresie największych deportacji grupę więźniów skierowanych do pracy w obozie stanowiło około 500 osób. Na terenie obozu II znajdowała się również szubienica, na której za złamanie regulaminu obozowego (np. przywłaszczenie mienia) więźniów wieszano publicznie, co miało być przestrożą dla innych członków Sonderkommando. Co jakiś czas odbywała się również wewnętrzna selekcja, podczas której osłabionych (zarówno fizycznie, jak i psychicznie) więźniów z komand rozstrzeliwano, a braki zastępowano wyselekcjonowanymi więźniami z nowych transportów.

Spośród pierwszych trzech obozów zagłady utworzonych w ramach akcji „Reinhardt”, Bełżec był jedynym, w którym nie doszło do zbrojnego buntu lub powstania. Bardzo mało osób podejmowało również próbę ucieczki.

Działanie chaotyczne, lecz bardzo przemyślane, dezinformacja, brutalna siła i ogromna szybkość działania były kluczowymi elementami mechanizmu eksterminacji. Poprzez ich kombinację zamierzano doprowadzić do sytuacji, w której więźniowie skazani na śmierć do ostatniej chwili nie będą świadomi oczekującego ich losu, a zarazem będą pozbawieni jakichkolwiek możliwości realnego oporu.

Znane są tylko dwa jednoznacznie potwierdzone przypadki, gdy więźniom obozu w Bełżcu udało się zbiec z obozu i przeżyć wojnę. Owymi uciekinierami byli:

Rudolf Reder – zbiegł, wykorzystując nieuwagę strażnika. Do końca wojny ukrywał się z pomocą swoich polskich znajomych. Po wojnie wyemigrował z Polski.

Chaim Hirszman – w czerwcu 1943 roku zbiegł z pociągu, w którym ostatnią grupę więźniów wywieziono na śmierć do Sobiboru. W marcu 1946 roku został

zastrzelony w Lublinie przez nastoletnich Polaków, członków młodzieżowej organizacji antykomunistycznej.

Znane są relacje o innych osobach, które uciekły z Bełżca, lecz nie doczekały końca wojny. Ich liczbę szacuje się na 10 do 13 osób.

Bełżec był pierwszym obozem akcji „Reinhardt”, który uległ likwidacji. Członków jego załogi przeniesiono do ośrodka zagłady w Sobiborze lub do różnych obozów pracy w dystrykcie lubelskim. Komendant Gottlieb Hering został przeniesiony na stanowisko komendanta obozu pracy w Poniatowej, a jego zastępca, Gottfried Schwarz, objął stanowisko komendanta obozu pracy w Dorohuczycy. Christian Wirth został przeniesiony do Triestu w 1943. Tam stanął na czele specjalnej jednostki o nazwie SS-Einsatzkommando R (Einsatz R), złożonej w większości z weteranów akcji „Reinhardt”, do której należeli m.in. Józef Oberhauser i Franz Stangl. Jej zadaniem była likwidacja miejscowych Żydów oraz walka z jugosłowiańską i włoską partyzantką. 6 maja 1944 roku został zabity przez jugosłowiańskich partyzantów w potyczce pod Erpelle nieopodal Triestu.

Ze względu na brak relacji świadków oraz relacji oprawców obozowych nie jesteśmy w stanie wskazać jednoznacznie ilości zamordowanych osób w Bełżcu. Jako pewnik, na podstawie rozszyfrowanego telegramu nadanego przez Hermanna Höfle'a, przyjmuje się liczbę 434 000 ofiar śmiertelnych. W książce "The Belzec Death Camp: History, Biographies, Remembrance" Chrisa Webba wspomniana jest maksymalna liczba 600 000 osób. Pomimo wielu rozbieżnych informacji, liczba ofiar jest trudna do ustalenia do dnia dzisiejszego. Ogólnie przyjmuje się, iż liczba ofiar to 450 000. Są to jednak, jak wspomniałem, jedynie dane statystyczne, puste liczby, za którymi stoi niezliczona ilość niewinnych ofiar akcji „Reinhardt”.

Ważne Wydarzenia:

1941-10-13 ▪ zapadła decyzja o budowie obozu zagłady w Bełżcu, na spotkaniu Heinricha Himmlera z Friedrichem Krügerem oraz Odilo Globocnikiem.

1941-10-30 ▪ do Bełżca przyjechał SS-Hauptsturmführer Richard Thomalla z Centralnego Zarządu Budowlanego SS w Lublinie oraz podoficerowie SS: Gottfried Schwarz, Josef Oberhauser i Johann Niemann, którzy zaczęli organizować budowę obozu.

1941-12-22 ▪ do Bełżca przyjechał SS-Obersturmführer Christian Wirth i przejął dowodzenie nad budową i organizacją obozu.

1942-02-XX ▪ budowę obozu w Bełżcu dokończyło około 120 Żydów z Lubyczy Królewskiej, którzy następnie zostali zamordowani w komorach gazowych

1942-03-17 ▪ rozpoczęły się masowe deportacje z gett w Lublinie i Lwowie do obozu zagłady w Bełżcu.

1942-06-01 ▪ początkiem czerwca rozpoczęły się wywózki Żydów z dystryktu krakowskiego do Bełżca.

1942-06-18 ▪ w obozie w Bełżcu Niemcy wybudowali nowe betonowe komory gazowe.

1942-08-01 ▪ Gottlieb Hering zastępuje w Bełżcu na stanowisku Christiana Wirtha, który zostaje mianowany inspektorem obozów „Akcji Reinhardt”

1942-08-17 ▪ do Bełżca zostaje deportowany Rudolf Reder, który przeżył wojnę i po jej zakończeniu złożył obszerne relacje.

1942-11-01 ▪ deportacja do Bełżca Chaima Hirszman, który jako jeden z nielicznych przeżył pobyt w obozie zagłady.

1942-12-11 ▪ ostatnia deportacja do obozu w Bełżcu. 2,5 tysiąca ludzi zostaje deportowanych z Rawy Ruskiej.

1943-06-26 ▪ grupę ostatnich więźniów żydowskich, którzy brali udział w zacieraniu śladów po obozie w Bełżcu deportowano do Sobiboru, gdzie zostali zamordowani.

Zródło/<https://www.deathcampsmemorialsite.com/>

HISTORIA MÓWI

"Polski obóz" w hiszpańskim tekście o eksterminacji Romów. Ambasada RP reaguje

Ambasada RP w Madrycie podjęła skuteczną interwencję w redakcji hiszpańskiego dziennika "La Vanguardia" po opublikowaniu przez tę gazetę w poniedziałek tekstu dotyczącego eksterminacji ludności cygańskiej w czasie II wojny światowej. Jeden z podpisów pod załączonymi do artykułu fotografiami błędnie sugerował współdziałanie Polaków w tym procederze.

Jak poinformowała PAP radca ds. polityczno-ekonomicznych w ambasadzie RP w Madrycie Monika Domańska-Szymczak, krótko po zamieszczeniu tekstu na stronie online dziennika "La Vanguardia" polska placówka dyplomatyczna skierowała list protestacyjny do władz redakcji.

"Romski Holokaust"

Przedstawicielka ambasady wyjaśniła, że wskutek podjętych przez placówkę dyplomatyczną działań "La Vanguardia" poprawiła niezgodne z prawdą sformułowanie.

W poniedziałek rano "La Vanguardia" opublikowała tekst dotyczący niemieckich zbrodni autorstwa Xaviego Ayena pt. "Naziści zabili 75 proc. Romów Europy", w którym opisała wnioski z nowej książki Marii Sierra pt. "Romski Holokaust".

Wprawdzie w swoim artykule Xavi Ayen nie opisał wojennych losów ludności romskiej na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką, ale podpis pod jedną z fotografii sugerował jakoby do prześladowań tej mniejszości miało dochodzić z inicjatywy Polaków.

"Polski" zamieniony na "nazistowski"

Pod jednym ze zdjęć prezentujących grupę uwięzionych Romów napisano wprowadzając czytelników w błąd, że znajdują się oni wewnątrz "polskiego obozu w Bełżcu, w 1940 r."

Niemiecki obóz zagłady w Bełżcu (oficjalnie SS-Sonderkommando Belzec lub Dienststelle Belzec der Waffen SS) funkcjonował w czasie II wojny światowej, od marca 1942 roku do czerwca 1943 roku, w pobliżu wsi i stacji kolejowej Bełzec. Liczbę zamordowanych przez Niemców ofiar szacuje się na 450 tysięcy osób. Niemcy zabijali ludzi w komorach gazowych przy użyciu gazów spalinowych.

Po interwencji polskiej ambasady "La Vanguardia" zamieniła błędne sformułowanie na "nazistowski obóz koncentracyjny".

ZE ŚWIATA KULTURY

Rękopisy pamiętników i listów Papuszy w zbiorach biblioteki

Wojewoda lubuski przekazał Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie Wlkp. oryginalne rękopisy cygańskiej poetki Bronisławy Wajs, znanej jako Papusza. W zbiorze znajduje się jej pamiętnik i korespondencja z okresu powojennego, w którym jej twórczość zaczynał odkrywać Jerzy Ficowski.

Rękopisy Papuszy w imieniu wojewody przekazał dyrektorowi Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Z. Herberta w Gorzowie dyrektor generalny Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Roman Sondej.

Dotychczas rękopisy były w posiadaniu Edwarda Dębickiego, cygańskiego artysty i prezesa Stowarzyszenia Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Bronisławy Wajs Papuszy, który przekazał je wojewodzie lubuskiemu.

„Mam nadzieję, że będą one skarbnicą wiedzy dla tych ludzi, którzy na co dzień zajmują się kulturą cygańską” – powiedział Sondej.

Dyrektor gorzowskiej biblioteki wojewódzkiej Sławomir Szenwald przekazał, że rękopisy Papuszy będą udostępniane naukowcom i badaczom twórczości cygańskiej poetki do nowych opracowań jej dorobku artystycznego.

„Być może ukażą się – taką mam nadzieję – na przykład nowe tłumaczenia jej wierszy, bo znamy je tylko z wersji Jerzego Ficowskiego (...) Oczywiście sam język, w jaki sposób pisała, to wszystko widać dopiero w oryginalne. W tych dokumentach, w tych listach, w tej korespondencji, którą dzisiaj otrzymujemy” – powiedział Szenwald.

W przekazanym bibliotece zbiorze znajduje się pamiętnik Papuszy liczący blisko 200 stron oraz zbiór około 130 różnych listów, pism, kopert i widokówek z lat 40. i 50. minionego wieku. Korespondencja ta była skierowana głównie do Jerzego Ficowskiego. Materiały te są w czytelne i mimo upływu lat zachowane w dobrym stanie.

Bronisława Wajs - Papusza urodziła się prawdopodobnie w 1908 r. w Lublinie. Po dramatycznych wojennych wędrówkach m.in. na Wołyniu trzy lata mieszkała w Żaganiu, by następnie w 1954 r. osiedlić na stałe w Gorzowie Wlkp. Zmarła w 1987 r. w Inowrocławiu.

Papusza jest uznawana za najwybitniejszą cygańską poetkę, która w swojej poezji nie czerpała z żadnych wzorców. Wyrażała w niej swoje myśli i przeżycia w jedyny, oryginalny dla siebie sposób. Poezja Papuszy inspirowana była naturą i tęsknotą za młodością oraz taborowym życiem. Jej poetycki talent odkrył poeta i cyganolog Jerzy Ficowski podczas wspólnych wędrówek z cyganami w 1949 roku.

Twórczość Papuszy obejmuje kilkadziesiąt utworów zebranych w trzech tomikach: "Pieśni Papuszy" (1956), "Pieśni mówione" (1973) i wydanym pośmiertnie tomie wierszy pt. "Lesie, ojciec mój" (1990).

W Gorzowie imię Papuszy nosi jedna z ulic na osiedlu Górczyn, a jej pomnik znajduje się w parku Wiosny Ludów, na tyłach biblioteki wojewódzkiej. Został odsłonięty w 2007 r.

ZE ŚWIATA KULTURY

Nabistras

But cyro pałał pe zaphendli premiera filmoski „Papusza”, savi sys skerdo pe fakty historiakire vaš džiipen but pinćkirde romane poetesaki, skerdia ando Polska fala kamlipnaski vaš pinćkiriben, na feri generalnie romnia savijatyry sy adava filmo, ne vi romane džiipnasa thaj kulturasa polskone Romengi. Reżyseri filmoskire thaj autori scenariako sy Joanna Kos-Krauze thaj Krzysztof Krauze, thaj pe kodo produkcja dyja łowe Polskako Instytutu vaš Butia Filmoskire. Adava sy angłuno dre historia polsko filmo, savo sys skerdo thaj bašado pe čhib romani. Akcja pe parni-kali glinda łeł pesko angłuno drom dre 1910 berš, jagor filomosko se berša oxtovardešengire XX šeleberšeskiro cyro, sykaveł realii romane džiipnasako dre odo cyri. Krzysztof Krauze dre angłuno programo ando Polsko Radio adiakas ophenelas vaš motywy, save ligirnas łes, kaj te keret adava filmo: Trobuj samas te splekiras amare vužle Romenge. Roma pokindle pestyr majbaro pokiniben ando peste dre mariben. Proporcjonales adava jone syr manuša majbut syr javir nacji sys hasiakirde, sys umarde. Dre kino nane nisavi špera pałe adava fakto. Ame sykadiam jekh dostaj epicko glinda. Adava sys šansa te zdykheł pe Romende javir čhanes te dykheł pe łende syr pe nacja manuškani, a na folkloro. (...) 90 procenty manuša, save bašavenas dre ada filmo sys Roma. Su jone čačipnasa manuša bare talentosa. Sako jekh javir aktori pe łengiro šteta łełas ke pe daria. Generalnie Papušaški rola o autori fimoskire dyne polskone aktorkake, savi khareł-pes Jowita Budnik, paše łate bašavenas peskire rola Antoni Pawlicki, Artur Steranko, Patryk Dytłow i Paloma Mirga. Kana kerenas filmo peskire roli bašavenas Roma, save dživen ando Olsztyn, Ełk, Elbląg, Bydgoszcz thaj Ostróda. Dre łungo pandžeberšengire angłune butia, save sys angedyr produkcjakire butia sys analizyme thaj skerdo taboro romano adia kokoes syr vydyčołas dre odo berša, but čačunes sys skerdy scenografia thaj harakteryzacija, polska aktori saven ligirełas Jacek Milewski sykline jekh berš ando kurso romani čhib saviasa rakiren Polska Roma. Milewsko adiakas ophenelas vaš proceso butiako kane sys kerdo filmo: Taboro pe plano vydyčołas but čačunes. Sys feri cera javir momento, kana savore kon bašavełas ando filmo dotradenas pe plano thaj kana belvele sare pes roztradenas ke peskire khera. Ne sys jaga thaj čačune kahnia, romano džiipen barjołas thaj hadełas-pes upre. Roma pe adakicy zbaryne filmosa thaj thaj purane džiipnasa dre taboro, so kana sys butiako jagoreskire butia dre filmo- line te roven. Svetyko/lumiaki premiera filmoski „Papuša” sys dre 1 dyves, eftato čhon, kana sys Maškirthemeskuro Festivali Filmengo dre Karlove Wary, odoj jury Generalno Konkursosko dyja filmoske specjalno prizo. Polsko premiera phiradia ada filmosa ada beršytko Festivali Filmengo ando foro Gdynia, thaj jov lija varkicy prizy(m. javir. pałe dujto planytko rola murškani savi bašadia Zbigniew Walerysia thaj pałe muzyka svi skerdia ko filmo o Jan Kanty Pawluškiewicz). Javir trofea save astardia o „Papuša” adava sy trin prizy pe festivali ando Valladolid, prizo pałe skerde foto, pe festivali ando Makedonia thaj angłuno prizo dre kategoria „Open Horizons” pe festivali ando Saloniki. Filmo astardia but łache recenzji dre them thaj dre javir thema. „Papuša” adava sy buty artystykani, savi na rakhas pe sodyves, savo vdzał zorjasa dre godz manušeski, vtyrdeł hor bi nisosko, na mekheł kaj varkon te deł łokhes peski opinia – načindia ando „Rzeczpospolita” Barbara Hollender. Adasave łavenge deł patriaben vi o Michał Hernes ando

serviso stopklatka.pl: „Papusza” adava sy but łacho filmo biografično, nadykhi pe varsave but mamuj butia, sys realizyme bare detalenca. Majbut kana dzał pałe romani čhib. Našty mange dre thovał angil mire jakha historia romane džuvlaki ando versja anglitkone čhibjaki, vaj ando polsko. Savore artysty save bašavenas ande kodo filmo vthode pestyr bari zor dre buty, kaj te bašaven syr majfededyr kaj te odden autentyzmo adale romane čhibijake. (...) Pacias kaj šaj, pałe buty ande adava filmo savo skerde e Joanna Kos-Krauze thaj Krzysztofa Krauze manuša astarena javir dykhipe pałe Romende thaj łengiri kultura. Krzysztof Ptak (...) thaj Wojciech Staroń dyne filmoske jekh but spektakularna skerde ande pałune berša kałe-parne bilty fotografiakire - adiakas čindia o Dan Fainrau dre peski recenzja vaš filmo ande „Screen Daily”. Vi sys kerdy manušengi krytyka: Sy dre filmo „Papuša” łache momenty, save vdžan ando iło manušenge thaj sekwencji, sy oryginalno tema, sy šukar bilty thaj but łache phučipena. Ne kana saro łas syr suma te phenas čačipe adava sy čačipnaso baro kino, savo pes na sthoveł. - čhineł dre „Dyvesengire Opinii” Jakub Majmurek. Polemizyn łesa (pe odo kokoro lił) Agnieszka Graff: Papuša adava sy filmo vaš kulturako zorjako hasiakiriben thaj vaš kulturako progiipe. Vaš małaipe varsosa javiresa. Adalestyr, so ada małaipe – vi paše majfededyr vola odoleski, kon kodo incin – sy odo javirenge but tragikano hasiakiriben. Adava sy vi o filmo vaš kulturaki nostalgia (ech, Romale...) thaj vi odolestyr, so adava sy jekh buty tandetno thaj hurdy, so na sykaveł odova čačipe vaš dukh romani thaj łengi bari tragedia. (...) Papuša adava sy syr jekh filmo vaš mudaripe Romengo. Na feri o Shoah (...), vi sykadiol butedyr tragedii: adale kulturaki, savi sykaveł so Roma sys zorjasa bešlakirde te dživen pe jekh šteto, adava sy dieski buty, savi čalaveł e Papuša, adava sy sodyveseski, phandli čorore džiipnasa thaj agresjasa ko Roma. Odova haratuno sveta adadyves nane thaj na javela – adava sy majzorateđyr rig emocijaki ke filmo save skerde Krauzy. Javir čhanes syr but džindle, pinćkirde holokaustoskire („Lista Schindlera” vaj „Życie jest piękne”), javir čhanes sy sykado syr „W ciemności” savi skerdia Agnieszka Holland, adava filmo na deł łošaiaben. Na dophandel proceso roibnasko ando kalipe, ne phenel kaj te jačas odolesa so nane. Edwin Bendyk pe peskiro blogo: Filmo sy zorało thaj magiako khetanes. Na deł šansa nikoneske ni Romenge tahaj vi o gadženge. Ne vi deł savorenge patyv. Kana meja phuro Wajs, Papuša ryskir pora kahniatyry pe zumi thaj phenel, so but kamelas jov zumi čorde kahniatyry, soske kana kahni sys kindli zumi na sys adasavi łachi łeske. Uryskirde łava kontekstostyr dyne Romo-fobenge dre vast argumento, dre filmo sy vi jekh aspektu but interesantno thaj zorali kultura, savja na sphagirdia nisavi opresja.

Dre 15 dyves, dešujekto čhon filmo sykadyja pe ekrany ando kiny dre sari Polska. Dre angłune duj kurke filmo dykhne butedyr syr 50 bara/mii manuša, dre but štety sys organizyme specialna premiery, sykaibena thaj kedypena manušenca save skerde adava filmo. „Papuša” sys sykady ando Parlamento RP khetanes specialnone prezentacjasa thaj sys kerdy diskusja. Javir prezentacija sys skerdy dre Gorzów Wielkopolski. Dre lokalno lił savo dodyno sy ke „Gazeta Wyborcza” načindia relacija vaš odo sykaiben: Filmo „Papuša” na skerdia jekhipen maškir manušende, save sy džide dre Gorzów Wlkp. Jekh grupa sys dre savi sys odo foroskire Roma, save phenenas kaj javir moło e foro hasiakirdia Papuša, so filmo nane čačuno, hohaveł džiipen thaj savi sys čačipnasa Papuša, thaj zorjakir stereotypy vaš Roma. Javir grupa sys odołe save dykhenas pe filmo syr pe varsavo but łacho thaj šukar filmo. Syr podeł „Gazeta”, kana sys małaipe pe kedype manuša save skerde odo filmo šundle but krytyka thaj łava save

sykavenas kaj sys skerde bibax butia. Edward Dębicki phendia: Kana dżał pałe ćhib, me kamiomas kaj dre filmo te javeł rakirido pe ćhib polskaki. me dasvas mandyr zor kaj te halovav łava save sys rakirde ando filmo. Sy štar grupy romane. Amaro dialekto sy javir. Jame rakiras sosan, a jone phenen hohan. Adava sy adia javir ćhanes syr e flamenco te khełas adiakes syr krakowiako. Čačipnasa o Ficowski rakidia Papuśasa feri dre gadźikani polsko ćhib, ne manca romanes, soske kaj sykłołas ćhib. - Kana dżał pałe adava momento syr meja thaj garuvenas Papuśakire romes Dionizos. Savore džinen, so kana mereł Rom, pe kodo ceremonia skenden-pes phaše Europatyr Roma. Dre filmo dżał feri kokori Papuśa pałe mułeste. (...) Jerzy Zysnarski, žurnalisto thaj historyko, pe zor rodełas vaš adaja sytuacja varsavo spheniben vaj varsavi zor magiaki. - Javir moło hasiakirdiam Papuśa. Kana tradyja-peske ke Inowrocław thaj odoj ła garude kana meja thaj akana sy phandli javire forosa, pał varso cyro skerdiam vaš łake jakh baruno tablo savo thodo sys pe phuv pe Stary Rynek. Ne našty sys odoj te javeł, soske kaj adia syr phenen Roma našty pe varkon herenca te phireł pe mułesko randło dre bar anav. Hohade jamen pałe, soske na dżałas vaš adava kaj te das patyv poetesake, ne dżałas pał adava kaj te khosas špera pałe Papuśate. Sa šunas kaj varkon varso kerel, kaj te nahadeł-pes upre Papuśa. Sy varso adasavo syr košiben Papuśako – phenelas Dębicki. kedype ande Gorzów Wielkopolski sys skerde pelde lokalno lił savo doden ke „Gazeta Wyborcza” thaj sys adava jekh cyklo prezentacjengo „Tydzień z Napuszą/Jekh kurko Papuśasa”. Vaš adava sykadyja specjalno edycja savi kharełas-pes „Spacerownik - Śladami Papuszy”, ando łeste sys sykade špery materialna thaj niamaterialna, save jaćhne Papuśakire dre foro, vi džiipen Romengo save sys pałe mariben zorjasa terdiakirde pe jekh šteto kaj te dživen. Sys skerde phiribena e dromnka kaj Phirełas Papuśa, koncerty, projekci filmy, kedypena thaj syklakirde manuśengire prezentacji (Angelika Kuźniak, dr. Piotra Krzyżanowski, Edward Dębicki), phirade elspozycja savi skerdia Arkadiusz Goli „Romowie wśród nas”. / O dystrybutori filmosko khetanes Nacjonalnone Kulturakire Centrosa, dre 15 dyves, dešto ćhon organizyndia sykaiben filmosko thaj dyskusja pe jagor projekto – dre Andrychów, dre foro savestyr namišto rakirenas manuśa, dre savo sys but incydenty antyromane. Ando kedypen odova sys lideri Romane Asocjajako dre Polska o Roman Kwiatkowski, šerutno ando Małopolsko Asocjacja Romani „Jamaro” Gerard Linder thaj šerutno forosko Tomasz Żak, savo phendia, so Andrychów sy foro, dre savo nadykhi pe odova so kerdia-pes thaj sykado sys ando medii, dživen odoj manuśa phirade itenca thaj save respektynen pes khetanes syr manśa. / Javir kedype savo sys pał zrypiriben Papuśako sys skerdo 8 dyves, dešjektoko ćhon ando Kielcy, dre Muzeum Dialogo Kulturengo, kana sy Festiwalo pałe Namariben thaj Freima savo organizyn Asocjacja savjako anav sy Jan Karski. Dre odo kedype Dre kedypen sys: autorka kenvaki „Papusza” Angelika Kuźniak, Elżbieta Ficowska (pivli pałe Jerzy Ficowski), Joanna Talewicz-Kwiatkowska thaj Roman Kwiatkowski. Pe Kedypen t sy sykady poezja Papuśaki, savi recytenenas rakłore, sve sykłon dre szkoła ando Wola Jachovo.

/ Kana sykadyja o filmo „Papusza” hadyja jov upre baro rakiriben ando medii, dre but šeł emisji ando radio, televizji, ando publikime liła thaj interneto, vaš romani poetesa, e džuvli savi bašavełas łaki rola, vi pałe adadyvesakuni romani kultura thaj sytuacja e Romengi ando Polska. Firma edytorsko Nisza pałe łyja te drukin poezja Papuśaki „Lesie, ojczy mój” thaj klasyčna kenvy save ćhincia o Jerzy Ficowski „Cyganie na polskich

drogach” i „Demony cudzego strachu. Wspominki cygańskie”. Sykadyja vi reedycja symfoničnone poematoski „Harfy Papuszy”, savo skerdia dre 1993 berš o Jan Kanty Pawluśkiewicz, saveski muzyka sys lini ke kodo filmo. O Agora S. A. skerdia dujepłytengo albumo savo kherel-pes „Papuśa”, dre savi sy deš kompozycji, save skerdia o Pawluśkiewicz, archivalna fragmenty odova so phendia o o Papuśa dre Polsko Radio thaj bašaiben łakire romesko Dionizy Vajsosko. Ke adaja sari edycja sys dodyni jekh nabari kenva/bukha Papuśakire poezjasa, save pe gadźikani ćhib parudia o Jerzy Ficowski. Elementy, save sys vthode dre kampania promocjaki ke filmo sys jekh skerdo teledysko, dre savo sopranistka Elżbieta Towarnicka thaj pinćkirdy sarengge Kayah dujdzenia prezentynen gili „Kicy Bidy thaj Bokha”. But moły sykavenas adava majbare medii, odova dykhenas pe portalo youtube.com dre oficjalna profili dystrybutorengi filmo paści 200 bara/, manuśa. Adava nabaro dre tykno cyro skendyne opinii pe tema filmosko „Papuśa” šaj te phandas jekhe opiniasa savi skerdia o Jacek Milewski: Adava sy taślakirido saben historiako, soske kaj e džuli, savja nakamenas sys thody tełe, pe savjate ke Roma nikon na kamełas te dykheł, 25 berš kana gija cyro momentostyr syr meja jandel triumfo. Ficowski varkiedy ćhincia, so e Roma na dobaryne ke Papuśa. Akana dobarjon. Kamam te džinav, so kerena. Zdeł-pes mange, so varsave manuśa Romane džana ke kino, kaj te dykhen adava filmo. (...) Javeła adava barvali informacja javirengge pał varkicy berša, vi vaš ćhib, savo odoj sy syr dialekto, savesa rakiren polska Roma; savo but syges parudioł, polonizyn-pe. Adava filmo šaj sykaveła drom pelde but berša syr rakirenas o Roma, save łavenca, save paciav hasiona thaj nikon adiakes na rakireła Romendyr. Ne o Krauze dre kurkesko lił „Wprost” kana łes phučenasa, soske skerdia adava filmo e Romendyr, phendia: Polska jaćha themesa dre savo ginel-pes zor. Na deł-pes patyv taknedyre zorjakire manuśenge. Tyknedyre nacjenge, džuvlengge, ćhavorengge, nasfałengge thaj invalidengge. Manuśa save keren buty godiasa sy te maren-pes pałe manuśikano čačippe.

/ 14 dyves, oxtoto ćhon, dre firma edytorsko Kale sykadyja jekh reportersko kenva/bukha savi ćhincia Angelika Kuźniak „Papusza” dre savi pinćkirdy autorka terne beršengi zakamja te maładioł dre peskiry buty jekhe mitosa, thaj odoja buty thodia angil peste. Kuźniak dre pesko reportažo biografično sthodia pesa khetanes informacii biografična, phenibena manuśengire save dykhne saro thaj sys paše, sykadia fragmenty poezjakire thaj kopii nabašade rakiribena e romane poetesasa, vi łełas varsave phenibena thaj rakiribena łatyr. Kenva hadyja ke manuśa kamlipe kaj ła te ginaven /te den upre thaj dožakirdia joj pes but recenzji thaj opinii javire manuśengire. Fragmenty łatyr dre interpretacja savi skerdia Stanisława Celińska sys prezentyme ando tryto programo dre Polsko Radio, ne dre dešto ćhon beršesko ando lił „Nowe Książki” sykadia pe angłuni rig fragmento odo kenvaki thaj thaj štar bare artykuły savngo autori sys Leszek Engelking, Łukasz Garbala, Piotr Kosiewski thaj Michał Jagiełło. Dominika Ostałowska dre peski recenzja, savi sys publikime ando „Gazecie Wyborcza” ćhinełas: Papuśa ke Angelika Kuźniak sy but gody, saro dykheł, delikatno, taktovno, inteligentno, savja sy subtelno humoro, na sarende sy dre gody adasavo dykhipe sveto thaj bare kovte iteski džuvli savja syges šaj varkon dukhaveła. Adiakes dre „Demony cudzego strachu” ćhinełas łatyr o Jerzy Ficowski. Ne sy vi joj cera javir: kuty naivno thaj sygno dre peskire butia, ke adava kaj te hadeł pesko dzi upre thaj frejdioł varsostyr, ne sy vi joj pherdy andre dre peski depresja, zrorali thaj syges jaćheł bi

zorjaty, phandli jekhe rigatyr varsave manuŝeske thaj džuvli savi but kameŝ kamlipe. Maria Delimata pe portalo e-czaskultury.pl phendia: But interesantno dre adaja publikacija sy odova so dre late nikoneske na čhurdeŝ joj pharipena kon sy bango butedyr kon kutedyr, sy odoj racionalno dykhipe thaj opinia. Autorka sykaveŝ sa duj riga odo medalosko, jekhe jagasa deŝ dud pe rig pani thaj kali rig odova so sys maŝkir relaciji polskakire gadže thaj Roma. Javir opinii adalendyr sykadyne pe łamy 11 numerosko ando liŝ „Dialog-Pheniben”, dre savo sys čhindŝo but paŝe Papuŝa. Edward Dębicki phendia odoj adiakas: Adadyves Papuŝa line te dykhen adiakas kokores syr vago, thaj ŝaj cera fededyr. Ŝaj džinen ŝa butedyr akana manuŝa. Ne vi angedyr sy joj džuvli popularno thaj respektyme. Thaj nane čačipe, kaj sys joj koŝny thaj kalakirdy. Dre amaro taboro denas ŝake patyv syr džuvlake sare. (...) Kana varkon rakireŝ Papuŝatyr, manuŝa, save na dykhja ŝa ni jekhvar pre jakha (...) ande odo janden jone načačipe. Vaŝ adava me kokoro zakamiom te čhinav jekh kenva Papuŝatyr. Joj sys miri bibi, somas ŝasa khetanes but berŝ dre taboro. Sy mande tytuŝo: „Papuŝa. Historia čačuni”. Čhinava odo kenva paŝ adava kaj, varkon ŝtakirdia mange pe heroj thaj ŝa dukhadia. Dre kenva „Papuŝa” sy sykady historia, savi naŝty te mekhav bi komentarosko. (...) Papuŝa sys ŝači artystykane butiengi manuŝni, miŝto čhineŝas, ne sys ŝa vi peskire mitomaŝnskia khelibena, vaŝ adava ke amaro taboro dykhenas pe late cera syr pe džuvlate savi sys kana džaŝ paŝ čačipe cera rigatyr. Kuźniak dre odo kokoro liŝ odphenel pe ŝeskire ŝava adiakas: Nikones me na kamam te čorjakirav kaj sys varso bango. (...) Doreŝaŝ liŝa romane džuvlendyr. But ŝukar sy adava kaj jone halon džiiŝpen Papuŝako thaj sy phučkirde ŝatyr. Parykiren kaj dre odo kenva nikones na bančkirav. So sykavav čačipen duje rigengi. (...) Dre miri kenva dyjom kaj te phenel peski zan o Papuŝa. Vaŝ adavao, odova so joj čhineŝ (...), sy mange but baro thaj barvaŝo. Ne pe jagor ande miri kenva „Papusza” vthodiom but tang čhindli bibliografia. Odoj sykadiom sare ŝety karing lijom informacija. Sy odoj vi sykade duj kenvy save čhindia Edward Dębicki.

/ Berŝ 2013 jandia but skerde kenvy/bukhi thaj publikacij vaŝ romani tema. Wrocławsko wfirma edytorytko Czeskie Klimaty skerdia jekh opheniben savo skerdia o Martin Ŝmaus „Dziewczynko, roznieć ogieniek”, but interesantno opheniben, saga vaŝ džiiŝpen familiako Donki ando XX-ŝeŝeberŝengire cyro, save poddžanas bute etnikane Galicjatyr. / Warszawska oficyna W.A.B. dyja avri javir kenva, savi čhindia Jacek Milewski. adava sy skendyne ophenibena „Chyba za nami nie traficie”. Łako autoro sy gadžo Polsko, saves džinen butdžene Roma, savo sys inicjatori ŝkoŝako thaj ŝako dyrektori dre Suwałki, autoro cykličnone programengi ando telewizja vaŝ Roma, publicysta thaj teologo, savo syklija čhib romani thaj savo mangel kaj o čhib romani te najavel polonizyme. Bi darjako čhineŝ vaŝ fakty dyskryminacijakire, save sys ando Polska thaj dre phuvja europakire, vi vaŝ kontrowersyjna problemy, andre save sy ke Roma sykaveŝ kaj sare te džinen paŝ koneste adava džaŝ aluzji ke konkretna manuŝa thaj afery. Paŝe adava dre ophenibena Milewskoneskire sy naŝty te phenas na, valory literacka, odoŝestyr rakiren recenzenty. Janusz Rudnicki adiakas čhineŝas vaŝ ŝeski kenva dre cega „Gazeta Wyborcza”: Adava sy skendyno... Ne čačipnasa so? kana phenas kaj sy adava ophenibena, phenav na, but sy dre ŝende reportažo, nakana phenas reportažo, me phenasv nane odova, izbit but dre ŝende ophenibena. Vi sy dre late teksty, izbit łunga artykuŝy adasave, save fededyr kaj te sykaven ŝen dre kolorime pressa. (...) Adaj vi odoj sykaveŝ cera sentymentalno sthoiben, kaj nakaj phurdeŝa hadyne „melonarracjasa”, ne dre suma Milewski vydžaŝ pe pesko, pe adasavo izbit phari phuv pe savi pharo te

urykires pes pe gera ŝeske udeŝ-pes te prodžaŝ te naperel pe nisavo kičo. Syr phenel pe peste kaj sy čačuno amaŝ Romengo, jov jekhvar koŝel, jekhvar čalaveŝa vastesa pe phiko, jekhvar ŝareŝ, jekhvar kerel peske ŝendyr saben. Na idealizyn, čačipen phenel, jakha na khoŝel sapuniesa. / „Wysokie Obcasy” publikinde reportažo savo skerdia Witold Szabłowski „Alfreda Markowska savja kharen Nońcia”, dre savo zryporeŝ romane džuvla syr „romani Irena Sendlerowa”, Romni Gorzowatyr savjake o Prezydentu RP dyja Krzyż Komandorski z Gwiazdą paŝ adava kaj zarahja meribnastyr romane, čhindytkone čhavoren transportostyr, savesa tradenas ke meribnaskire lagry.

/ Dre 14 dyves, deŝto čhon prestižno varŝavsko Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki phiradia ekspozycja „Domy srebrne jak namioty/ Khera rupune syr ŝatry”, savi organizyndia kuratorka Monika Weychert Waluszko. Adaja ekspozycja angłuni adasavi dre Polska na feri včhineŝ-pes dre seria but thaj barvaŝe dre javir phaŝ 2013 berŝ syr produkcja kulturaki inspirome romane kulturasa, ne vi sy syr phenen autori– sy odova syr odpheniben pe fala ksenofobično thaj rasistovska incydenty. Roma dživen paŝe jamende, ne na sam khetanes sam rigatyr thaj banges dykhas pe ŝende. Sy adaj jone ne sajekh adiasyr nane ŝen – ignoryme vaj zoraŝes nakamne. – das upre dre teksto savo sy angil thodo paŝe ekspozycja. But cyro dasvas mandre gody soske nane komentari manuŝengo, politykano vaj historykano pe tema historikane relaciji polsko-romane dre saavi sys but pogromy, natolerancja thaj napinčkiriben (...) Adasavi sys rola ekspozycjaki savi sys organizyme dre Zachęta:, sykaiben romani tematyka thaj te vyligires ŝa marginesendyr ke generalno dyskurso manuŝikano, politykano, ekonomikako vaj estetyčno, peŝe zryskiriben adafeŝa so nadykhen Romen thaj adiake syr ŝen nane maŝkir polskone manuŝende. Ekspozycja sys skomponime butiendyr save sys dre purano kanono makhipe bilty thaj grafika, save sykavenas stereotypočnes ande europakire butia artystykane – vi e butiendyr adadyvesakune artystengire, generalnie save sys skerde ando Polska, syr butia krytyčna thaj dyskursyvna, save odmaren dre sykaiben odova saro so sys ŝeŝeberŝenca (thaj na sys dykhne) Roma dre kanony europaki kultura. Adale butia artystykane sys thode paŝe e faktenca, save sykaven romano Holocausto. Aleksander Kmak pe portalo ando interneto obieg.pl čhineŝas: „Domy srebrne jak namioty” nane jone tang sphandŝe ekspozycjasa vaŝ Roma, paŝ adava kaj nane odova ekspozycja romane artystykane butienca. Butdžene artysty nane Roma. (...) Ŝaj ande gody javel odova so kerdo gesto kaj te sykaveŝ feri romane artysten javelŝas ada ekspozycja syr phendia gadžikanes statusu gabinetu osobliwoŝci, dre savo prezentyme sy varso načačuno, pinčkirdo syr na pesko. (...) Pe ekspozycja prezentyme sy na feri butia galeryjna, ne vi kenva savi čhindia Tadeusz Borowski vaj fragmento „Rękopis znaleziony w Saragossie” savo skerdia Has, adava sykaveŝ kaj Roma sy sa phandŝe polskone kulturasa., vi pe niveli symbolikako. (...) Butia ophenen paŝe manuŝikani fantazja paŝ Roma, na feri ŝendyr kokorendyr, ne pe adakicy kaj te sykaven stereotypy, syr kon dykheŝ, pinčkirer Romen thaj sykaveŝ sani tradycja dre prezentacija ando butia artystykane. Sys kerdy analiza dykhipnaske, save keren klasyfikacija ne ŝen ke odova hohane, bange kategorii. (...) Duje rigengire standardendyr phenel instalacja savi phiravelas ekspozycja Delaine Le Bas, „Kushti Atchin Tan?” („Łačo ŝteto kaj te terdion?”), savi sthoveŝ-pes terdiakirdre dre sala ŝatrytyr thaj pe phandŝe sys but ke jov doria, pe save sys kukŝy, papuŝy thaj kotyra savenca kheŝen čhavore. Kana angłuno moŝo čhurdasam jakhenca adaja ŝoŝali buty odligireŝ-pes ke

romantyčno dykhipe vaš nomadyzmo Romengo, pherde kolorengo, barvało džiiipen ceremoniako thaj baxtało džiiipen, hipisovsko dykhno sveto, pał savo vi mangeł ilo Marylako Rodowicz, kana багаł gili, so adadyves čače Romen nane. Nostalgično vizja dre buty Le Bas sys feri syr čakiriben teł savo sy baredyr phučipe vaš Romengire eksmisji, phandle štety kaj sys jone džide thaj phandle odolesa manuškane konflikty. (...) Le Bas vi na rozčhurdeł stereotypy save ame rakhas, ne sykaveł pe łeskiro javir saro so sy tele, symbolizyme pełde ublade vaj rozryskirde papušy vaj bilty priceskengire Disneyostyr savengire muja sy zamakhne, pe save na dykhas kamlipnasa syr pe bute kolorengo bazari... Vaš odo ekspozycja Zachęta skerdia jekh kenva/bukha – katalogo „Romano kher. Vaš romane artystykane butia, vaš estetyka thaj praktyka ande butia”. Adava redagime pełde kuratorka Monika Weychert Waluszko, angłuno syr ke adava cyro polsko vykendyne esei save prezentynen moderno krytyka vaš artystykane butia, save sy phandle romane temasa thaj save sy pał nomadyzmo ande artsyrykane butia dre cyri adadyvesakune. Kenva, dre savi sy teksty save čhındia o Thomas Acton, Daniel Baker, Ethel Brooks, Tomasz Koper, Delaine Le Bas, Timei Junghaus, Tomasz Malkowski thaj Marcin Szczelina vi kuratorakire sys skerdy ande polsko versja čhibiaki, thaj sy tykniakirdo teksto odova dre čhib anglikani thaj dre duj dialekty romane čhibjakire (Polska Roma i Bergitka Roma). Paše ekspozycja sys vi skerdo barvało programo edukacyjako, savo skerde khetanes romane liłesa „Dialog-Pheniben”. Obležas jov: sykaiben pełde kuratorste thaj dykhipe ekspozycja, sys vi cyklo kedypnango taj dyskusji (Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego Nomada); debata dre savi sys Thomas Acton, Timea Junghaus, Maria Hlavajova, Katarzyna Roj; promocja kenvaki savi čhındia Edward Dębicki vi małaimos autorenca, cyklo projekcja filmengo („Gadjo dilo”, rež. Tony Gatlif, „Tabor wędruje do nieba”, rež. Emil Loteanu, „Spotkałem nawet szczęśliwych Cyganów”, rež. Aleksandar Petrović, „Cygan”, rež. Martin Šulík, „To tylko wiatr”, rež. Benedek Fliegauf), sys butia čhavorenca, thaj treningo syklakiribnasko baredyre čhavorenge thaj barenge vi

syklakiriben e manušenge save syklakiren ando školy savo kharets-pes „Romowie – inni, ale czy obcy?”. Ekspozycja sys prezentyme dre 15 dešto čhon ži ke 15 dešudujto čhon 2013. Kana sys jagorysardy ekspozycja, dre 18 dešudujto čhon ando Katowicy, ando cyklo „Debata na rzecz Dialogu” vaš romane butia artystykane thaj romane artystendyr, vaš Roma ande butia artystykane diskutynenas kuratorka Monika Weychert Waluszko, Ewa Kokot, Zuzanna Sokołowska i Joanna Talewicz-Kwiatkowska.

/ Dre 3 dešudujto čhon ande Kraków, vaš inicjatyva Asocjacja Romengi ando Polska, Instytuto Vaš Studii Maškarthenegire thaj Centrum Syklakirde Analizengo vaš Holokaust pe Uniwersyteto Jagiellońsko sys skerdy konferencja „W cieniu ludobójstwa. Problemy integracji Romów i Sinti w Europie w przeszłości i współcześnie”

/ Syr so berš, dre 1 thaj 2 dyves, oxtoto čhon (kana sy Dyves Zrypiribnasko pał Mudaripe Romengo ando Oświęcim sys skerdy ceremonia vaš zrypiriben 69. beršesko cyro kana sys khosno lagro. Zigeunerlager, svo skerdia Asocjacja Romengi ando Polska, Centralno Councilo Sasytkone Romengi thaj Sintengi thaj Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Pe ceremoniakire butia javne reprezentanty romane organizacijengire thaj Roma, reprezentanty themeskire administracijaty Europatyr, Izraelostyr, Amerykatyr. Dre 1 dyves, oxtoto čhon ando Oświęcim, ke Maškarthemengiro Małaipnasko Kher Ternengo sys skerdy debata vaš Dialogo pe savi sys Edward Paczkowski savo sys phandlo angedyr dre lagro thaj sykado sys filmo „The Broken Silence”, angil dova sys rakiriben jekhe manušesa savo skerdia odo filmo, romano reportero ando radio, Orhan Galius.

KONFLIKTY, INTERVENCJi / Dre 21dyves, dešudujto čhon ko foro Zabrze teł hadyme upre ľava „Na e romane čorikane butienge” sys skerdy nalegalno demonstracija organizyme pełde sympatyki Narodowe Odrodzenie Polski. Odoj sys paści jakh šeł manuša. Policja registryndia liła odo manušengire thaj nikon łendyr na sys phandlo. Vago, angil planime data demonstracijaki dre lił savo sys tradyno ke foroskire raja ande administracija ke

Zabrze savo sys kontra adate demonstarcjake. Kodo kerdia żywiecko Fundacja Klamra. Lił odova akceptynde thaj dyne peski zor štardeša organizaciji NGO. Syr podyja Polska Agencja Prasowa, angil odofende kon šaj phagirdia zakono thaj nalegalnes kerdia kedype demonstracjako, delas godla thaj mangelas javiren ke nakamlipe, ke bibax holinakire butia policja tradyja skendyne fakty prokuraturake, savi kameł te sykaveł kon phagirdia zakono łengire bibax butia.

/ Prokuratura Rejonoski forodke Warszawa Śródmieścia kholmia thaj phandadia peskiry buty savi ligirdia kontra ansamblo gadżikano Bracia Figo Fagot, savo angil saren kharelas ke nakamlipe Romen thaj vaš adava sthodo sys pelde Asocjacja Romengi ando Polska doligiripen pe lił thaj tradyno ke Prokuratura Generalno, dre savo sys phendło so kana varkon angil sarende phenel biłacze łava thaj khareł saren ke nakamlipe varsavi grupa manuškani thaj etnikani, vaš rasa, religia (art. 256 kodekso zakoknosko) sy te javeł krissyme. Peski decyzja Prokuratura argumentynes so nane ande odo butia varso so našty te keres. Decyzja kaj te kholseł odo proceso sys lini ande dešto čhon, ne akana Romengire Asocjacja ande Polska sy ła čačipen kaj odo decyziatyr te odkhareł-pes. Grupa Figo Fagot vydeł peskire muzykasa kasety dre pinčkiridy firma SP Records, koncertyn ando them, naškir adava dre Juwenalii, kana sys zamangno pełde studentende. Teledysko gilasa e tekstosa savo sy biobax pale Romende odphanden łes butedyr syr eftašel bara manuša pe profilo youtube.com.

/ Dre 22 dyves, dešujekto čhon ke Wrocław sys angłuno krissy kontra grupa romani, krysy kaj te javeł kerdo mangia wrocławiaکو magistrato vaš nalegalnes zalini phuv paše foroskiro drom savo khareł-pes Kamieńskiego, pał adava šaj o krysy deł te pokineł łove. Magistrato na lija decyzja kaj te kereł mediacja e romane grupasa, adava mangelas e romengo čhibalo/advokato. Pe angłuno kedype o krissy šunelas so phenenas manuša, save dživenas dre skerdo romano taboro. Syr phendia o telewizija TVN24 reprezentanto Romengo čhibalo Aleksander Sikorski phendia, so kamen jone bi čhingardiake te uphenen-pes thaj te dorakire-pes forosa: Kana o gmina sykaveła javir šteto vaj khera Romenge kaj te dživen, jone pes pšeligirna pe javir šteto – phendia so froski propozycja kaj e Roma te phiren te račkiren dre bogengire khera odova na kholseł problemo. Javir kedype krissako javeła dre čhon January 2014 berš.

/ Dre 5 dyves, dešto čhon ke Łódź grupa muršengi kerdia atako pe kher kaj dživenas o Roma, paše adava denas godla rasistovska zorałe łava thaj daravenas manušenje, save odoj dživenas dre odova phure džuvlake, thaj darjakirnas dujeberšengire čhavores, so umarena łen thaj dena jagasa łengiro kher. Policja astardia šoven, save sys odoj thaj akana šaj užakir łen phandype thaj bešiben ži ke panč berš. Prezydent o forosko Łódź Hanna Zdanowska, savi odphendia pe odo fakty save sys, čhindia pe pesko profilo pe Facebooko „Adadyves me som Romni”. Khetanes e Vojevodasa odo regionostr savi sy Jolanta Chełmińska dyne pesko lił dre savo phenen: Khetanes sare zorjasa na akceptynas sako jekh butia dre save sy agresja rhaj baro nakamlipe holinako, majbut dre adava fakto, kana džał pał naakceptacja thaj kalakiriben varsavi nacja. Užakiras, so odołe manuša save napene pe odo kher javena krissyme, thaj odova so jone kerde javeła pełde javire manušenje naakceptyme. (...) Sy amende paciaben kaj adava incydento sys angłuno thaj jagoresko, savo javeło mišto analizyme pełde manuša save keren buty dre jamari administracja. Das amaro łav kaj dasam amari sari zor, kaj e tradycja savi sy vaš bute kulturako dre foro Łódź na javeła hasiakiridy adate biłacze butiasa. Ligidre sy heladengire butia thaj pełde Prokuratura Regionoski dre w Łódź vaš bibaxtałe komentary dre interneto vaš do incydento.

ROMSKIE OSOBOWOŚCI

Stanisław Stankiewicz
– International Romani Union

Urodzony 3 czerwca 1943 r. (Dominów - Lublin). Wykształcenie wyższe (Uniwersytet Warszawski). Z zawodu dziennikarz, twórca RROM PO DROM. RROM P-O DROM, przedstawiający się jako pierwsze w Polsce pismo Romów (wydawany od 1990 roku w Białymstoku). Czasopismo jest wydawane częściowo w języku romskim a częściowo po polsku. Stara się poruszać najbardziej istotne kwestie i problemy związane z życiem i działalnością społeczności romskiej, w kraju i za granicą. Zajmuje się między innymi problematyką asymilacji Romów oraz zachowywania romskich tradycji i kultury. Stara się przełamywać istniejące podziały i uprzedzenia.

Stankiewicz ukończył kursy i szkolenia: 1993 kurs dla dziennikarzy i liderów romskich (Finlandii) 1994 r.; kurs języka angielskiego (Szwajcaria) 1996 r.; studia nad nową metodą nauczania języków, praca nad adaptacją tej metody nauczania języków, do nauki języka romskiego, opracowanie materiałów (Institute News Learn w Lichtenstein). Pełnione funkcje: 1986 członek prezydium IRU i Romano Jekhipen w Paryżu od 1990 r. Prezydent International Romani Union dwie kadencje.; członek Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej; 1992-96 dyrektor program w Soros Roma Foundation (Szwajcaria); przewodniczy Council of Polish Roma; od 2000 r. przedstawiciel IRU w ONZ; członek Międzynarodowej Grupy Mediacyjnej - Roma and Siti Contact Point przy Office Democratic Institutions and Human Rights.

IV Światowy Kongres Romów w Serocku jest najbardziej znany z oficjalnego ogłoszenia 8 kwietnia jako Międzynarodowy Dzień Romów. Data ta została wybrana jako uhonorowanie pierwszego spotkania Światowego Kongresu Romów w 1971 roku. Wydarzenie zgromadziło 250 delegatów z całego świata. Podczas kongresu poruszane były między innymi tematy związane z potrzebą encyklopedii języka romskiego, public relations mniejszości i reparacji wojennej. Na zdjęciu od lewej: Sait Balić, Marcel Courthiade, Rajko Djurić, Weer Rajendra Rishi, Ian Hancock i Stanisław Stankiewicz.

Unia Romska i Romski Naród

Najstarszą ponadnarodową organizacją romską jest International Romani Union (IRU) [rom.: Romani Unia]. Inne warianty jej nazwy to: International Gypsy Committee, International Union of Romani, Romani Union, Romani World Union.

Jest uznawana przez większość organizacji ponadnarodowych i międzynarodowych, a w ramach ONZ posiada specjalny status ciała doradczego.

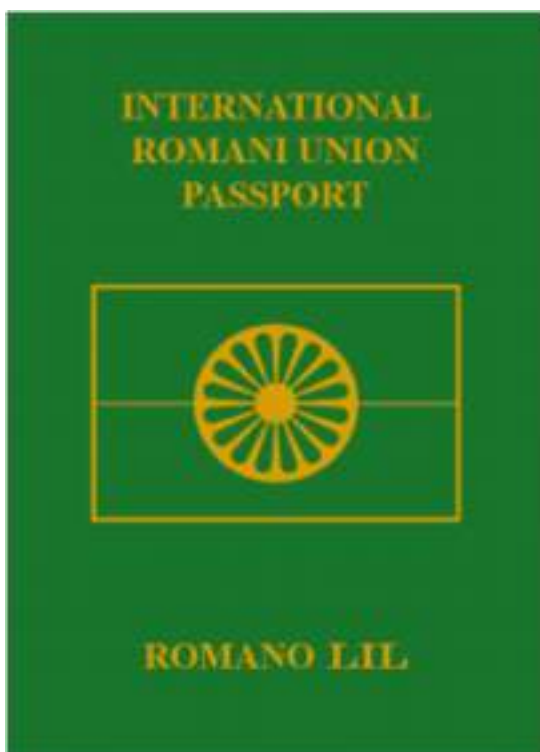
Powstała w 1971 roku jako Romani International Union, a obecna jej nazwa została przyjęta w 1992 roku.

W ciągu ponad 40 lat jej działalności jednym z jej prezydentów dwie kadencje był polski Rom – Stanisław Stankiewicz.

Głównym celem IRU jest jednoczenie wszystkich grup romskich i budowanie poczucia wspólnej tożsamości, przede wszystkim poprzez kulturę i język. Ponadto walczy z antycyganizmem, dostarcza materiały edukacyjne, monitoruje media, stara się opracowywać i wprowadzać standardy zapisu języka romskiego, a także podejmuje działania mające rozwiązywać problemy Romów w zakresie zatrudnienia, edukacji, dostępu do usług zdrowotnych i poprawy warunków mieszkaniowych.

To oczywiście nie wyczerpuje pełnej listy jej działań, gdyż uzależnione są one także od doraźnych potrzeb i problemów z jakimi styka się światowa wspólnota Romów.

O tej szerokiej działalności i historii Unii Romskiej można przeczytać zarówno w polskich, jak też i w ponadnarodowych źródłach.

Z pewnością jednak warto wspomnieć przynajmniej, co w zakresie przywracania światowej świadomości społecznej i instytucjonalnej Romowie zawdzięczają tej organizacji pozarządowej. A są to kwestie, których nie sposób nie docenić, gdyż wiążą się ściśle z budowaniem tożsamości narodu romskiego.

Należy do nich: przyjęcie wspólnej romskiej flagi i hymny, upowszechnienie używania określenia „Rom w miejsce „Cygan, a także wprowadzenie – co prawda symbolicznego, ale jednak – paszportu romskiego.

W ramach współpracy z wieloma romskimi i nieromskimi organizacjami Unia Romska włącza się w wiele inicjatyw wspomagających wzmocnienie romskiej tożsamości. Przykładem na ten kierunek działań jest np. poparcie i przyjęcie Karty Praw Romów European Roma And Travellers Forum.

Jednak najbardziej interesującym dokumentem związanym z Unią Rorską wydaje się być „Declaration of a Roma Nation” z 2001 roku.

Pomimo tego, że jest on sygnowany przez Unię Rorską, trudno go znaleźć wśród jej oficjalnych dokumentów. Jednak został on rozesłany i upowszechniony przez ówczesnego prezydenta – Emila Scuka.

Dokument rozpoczyna się od wskazania na romski naród, który nie chce stać się państwem. To dwie główne myśli, które pojawiają się w całym dokumencie.

Dodatkową myślą przeplatającą się w całej jego treści jest kwestia praw człowieka, które przynależą także Romom. Co charakterystyczne i znamienne, wiele akapitów rozpoczyna się od frazy „We have a dream...”.

W tekście deklaracji jest wyraźnie powiedziane, że Romowie nie chcą i nigdy nie chcieli własnego państwa. Warto tu przypomnieć, że w XX-wiecznej rzeczywistości było kilak pomysłów na realizację takiego pomysłu, jednak na szczęście zniknęły tak szybko, jak nagle się pojawiały.

Deklaracja mówi, że Romowie uznają tę formę samoorganizacji społeczności za nieadekwatną do wyzwań współczesnego świata. Co więcej historia pokazuje, że państwo jako takie jest źródłem nieszczęść, katastrof i wojen. Także tych, których skutków doświadczyli Romowie. I państwo nie jest tym, co jest adekwatne do potrzeb jednostki. Ponadto autorzy deklaracji stwierdzają, że dla Romów niedążenie do posiadania własnego państwa jest dla nich ważnym źródłem wolności i praworządności.

Poza tą niewątpliwie interesującą koncepcją popartą istic romskim uzasadnieniem, dokument wiele mówi o znaczeniu jedności romskiego narodu. O jego wyjątkowości, o tym co istotne dla jego istnienia, o tym czego doświadczył w historii. I wreszcie o tym, że jako naród ponadpaństwowy, niechający własnego państwa, wymaga szczególnych ponadpaństwowych praw.

Jak się jednak okazuje, prawa te to przede wszystkim prawa człowieka. I do ich przestrzegania, także w stosunku do Romów, wzywają twórcy deklaracji. Właściwie nie wzywają, tylko proszą o to aby były one żywą rzeczywistością, a nie jedynie deklaratywnymi zapisami rządów i państw.

W całości to bardzo interesujący dokument. Oczywiście trudno przypuszczać, że zna go każdy Rom i że każdy Rom podpisze się pod ideami w nim opisanymi. Jednak jego treść jest na tyle ważna, a idee na tyle nowatorskie, że zasługuje na szersze upowszechnienie.

Oczywiście jako wyraz romskiej świadomości ukazywanej za pośrednictwem działań Unii Rorskiej.